



LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

**LIETUVOS  
AUKŠČIAUSIOJO TEISMO**

**PRAKTIKOS APŽVALGA**

2020 m. balandis

PARENGTA

**LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO  
TEISĖS TYRIMŲ GRUPĖS**

**Pastaba.** Šioje apžvalgoje pateikiamos neoficialios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – ir LAT) procesinių sprendimų santraukos. Šis dokumentas yra skirtas tik informavimo tikslais. Oficialius ir nesutrumpintus sprendimų tekstus galite rasti LAT interneto svetainėje [www.lat.lt](http://www.lat.lt).

## TURINYS

<b>I. ADMINISTRACINIŲ NUSIŽENGIMŲ BYLOS</b> .....	4
<b>ANK 290 straipsnio 8 dalies taikymas</b> .....	4
<i>Dėl ANK 290 straipsnio 8 dalyje nustatyto administracinio nusižengimo dalyko (licencijuojamo gyvūno savykos)</i> .....	4
<b>ANK 666 straipsnio, BPK 105 straipsnio 6 dalies taikymas</b> .....	5
<i>Dėl administracinių nusižengimų bylų nagrinėjimo teisme išlaidų atlyginimo</i> .....	5
<b>II. BAUDŽIAMOSIOS BYLOS</b> .....	6
<b>1. Lietuvos Respublikos baudžiamojo įstatymo taikymas</b> .....	6
<b>BK 270 straipsnio 2 dalies taikymas</b> .....	6
<i>Dėl gamtos išteklių naudojimo taisyklių pažeidimo teisinio vertinimo</i> .....	6
<b>2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymo taikymas</b> .....	7
<b>BPK 167 straipsnio nuostatų laikymasis</b> .....	7
<i>Dėl ikiteisminio tyrimo pradžios teisėtumo</i> .....	7
<b>III. CIVILINĖS BYLOS</b> .....	8
<b>Šeimos teisė</b> .....	8
<i>Dėl proceso atnaujinimo byloje dėl įvaikinimo</i> .....	8
<i>Dėl teismo leidimo paimti vaiką iš tėvų / globėjų</i> .....	10
<i>Dėl tėvų teikiamo išlaikymo mažinimo valstybės mokamų išmokų dydžiu</i> .....	11
<i>Dėl testamentu vykdytojo teisių ir pareigų tvarkant nepilnamečių vaikų paveldėtą turtą; dėl šeimos turto teisinio režimo taikymo vaikų nuosavybe esančiam turtui</i> .....	12
<b>Daiktinė teisė</b> .....	14
<i>Dėl notaro vykdomojo įrašo dėl priverstinio skolos išieškojimo pagal hipotekos kreditoriaus prašymą teisėtumo ir pagrįstumo</i> .....	14
<b>Sutarčių teisė</b> .....	15
<i>Dėl Lietuvos Respublikos su nekilnojamuoju turtu susijusio kredito įstatymo 16 straipsnio 6 dalies nuostatos taikymo kredito sutartims, sudarytoms iki šio įstatymo įsigaliojimo, dėl vartojimo sutarties sąlygų vertinimo sąžiningumo aspektu</i> .....	15
<b>Civilinio proceso teisė</b> .....	16
<i>Dėl teisingumo taisyklių taikymo reiškiant reikalavimus dėl savavališkos statybos aktų bei privalomųjų nurodymų panaikinimo</i> .....	16
<i>Dėl bylos teisingumo, kai vienos Europos Sąjungos valstybės teisme inicijuojama civilinė byla, kurioje pareiškiami tapatūs (susiję) reikalavimai, lyginant su anksčiau pradėta byla kitos valstybės narės teisme</i> .....	17
<i>Dėl tinkamo informavimo apie teismo procesą</i> .....	18
<b>Bankroto teisė</b> .....	20
<i>Dėl CK 6.930<sup>1</sup> straipsnio nuostatų taikymo, kai įmonės bankroto administratorius ginčija iki bankroto bylos iškelimo sudarytą įskaitymo sandorį, taip pat dėl trečiojo asmens sąžiningumo, kaip actio Pauliana (Pauliano ieškinio) sąlygos</i> .....	20
<b>Statybos teisė</b> .....	21
<i>Dėl savavališkos statybos padarinių šalinimo subjekto</i> .....	21
<b>Vykdomo procesas</b> .....	22
<i>Dėl laikinųjų apsaugos priemonių, pritaikytų ikiteisminės ginčų dėl antstolio veiksmų nagrinėjimo stadijos metu, galiojimo</i> .....	22
<b>Draudimo teisė</b> .....	23
<i>Dėl draudiko teisės reikalauti išmokėtos draudimo išmokos atlyginimo iš žalą padariusio asmens subrogacijos tvarka, kai eismo įvykis įvyko ne Lietuvos Respublikoje</i> .....	23
<b>Darbo teisė</b> .....	24
<i>Dėl darbuotojui, neteisėtai atleistam iš darbo, priteistinių kompensacijų dydžio</i> .....	24
<b>Viešieji pirkimai</b> .....	26
<i>Dėl tiekėjų teisinio suinteresuotumo</i> .....	26
<i>Dėl teismo paskirtos ekspertizės akto pagrįstumo vertinant tiekėjų pasiūlymo atitiktį pirkimo sąlygoms</i> .....	27

## I. ADMINISTRACINIŲ NUSIŽENGIMŲ BYLOS

### ANK 290 straipsnio 8 dalies taikymas

*Dėl ANK 290 straipsnio 8 dalyje nustatyto administracinio nusižengimo dalyko (licencijuojamo gyvūno sąvokos)*

Apžvelgiamoje administracinio nusižengimo byloje pareiškėjas patrauktas administracinėn atsakomybėn pagal ANK 290 straipsnio 8 dalį už vieną iš jame nurodytų veikų – neteisėtai sumedžioti licencijuojamo gyvūno (tauriojo elnio patino) gabenimą. Nagrinėjamoje byloje teismai priėmė skirtingus nutarimus: apylinkės teismas administracinio nusižengimo teiseną nutraukė, o apygardos teismas padarė priešingas išvadas ir pripažino pareiškėją padarius nurodytą administracinį nusižengimą.

Teisėjų kolegija, išnagrinėjusi šią administracinio nusižengimo bylą, pirmiausia pažymėjo tai, kad ANK 290 straipsnio 8 dalies dispozicija yra blanketinė. Šios normos dispozicijos blanketiškumas pasireiškia tuo, kad jos aprašyme vartojama neteisėtumo sąvoka, taip pat nurodomas administracinio nusižengimo dalykas „licencijuojamas gyvūnas“, kurio aprašymo normos dispozicijoje ir kituose ANK straipsniuose nėra. Todėl aptariama normos dispozicija tam, kad būtų išsiaiškinti nusižengimo objekto (dalyko) požymiai ir sąvoka „neteisėtai“, netiesiogiai nukreipia į kitą norminį teisės aktą – Medžioklės Lietuvos Respublikos teritorijoje taisyklės (toliau – ir Medžioklės taisyklės). Tokiu atveju traukiant asmenį administracinėn atsakomybėn kaltinime turi būti nurodytas konkretus Medžioklės taisyklių punktas ar punktai, kuriuos asmuo galimai pažeidė.

Kartu teisėjų kolegija pabrėžė, kad ANK 290 straipsnio 8 dalyje nustatyta atsakomybė ne už bet kokio neteisėtai sumedžioti gyvūno gabenimą, o konkrečiai tik už neteisėtai sumedžioti licencijuojamo gyvūno gabenimą. Šiame kontekste teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad nuo 2000 m. liepos 1 d., kai įsigaliojo Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2000 m. birželio 27 d. įsakymas Nr. 258, kuriuo patvirtintos Medžioklės Lietuvos Respublikoje taisyklės, iki 2018 m. gegužės 15 d. Lietuvos Respublikos teritorijoje dalies medžiojamų gyvūnų (iš jų ir tauriųjų elnių) medžioklė buvo licencijuojama (licencijuojamų gyvūnų sąrašas tam tikrais laikotarpiais keitėsi). Tačiau Aplinkos ministro 2018 m. gegužės 7 d. įsakymu Nr. D1-365 Medžioklės taisyklių punktai, reguliavę licencijuojamų gyvūnų medžiojimo tvarką, buvo pripažinti netekusiais galios ar pakeisti, taip pat nuo 2018 m. gegužės 15 d. buvo panaikintos licencijos medžiojamiesiems gyvūnams sumedžioti; nustatyta, kurių medžiojamų gyvūnų (iš jų ir tauris elnis) medžioklė yra limituojama. Vadinasi, veiksmų, už kurios yra nubaustas pareiškėjas, atlikimo metu Medžioklės taisyklėse nebebuvo nuostatų dėl medžiojamų gyvūnų, kurių naudojimas buvo reguliuojamas licencijuojant jų medžioklę. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad nėra pagrindo laikyti, kad kaltinime nuoroda į Medžioklės taisyklių 58.2.3 punkto, kuris draudžia gabenti neteisėtai sumedžiotą kanopinį gyvūną, pažeidimą atitinka aptariamo administracinio nusižengimo objektyviusius požymius (dalyką). Minėtame punkte nekalbama apie licencijuojamus kanopinius gyvūnus. Teisėjų kolegija nurodė, kad į kanopinių gyvūnų sąrašą patenka ne tik medžiojami kanopiniai gyvūnai, kurių medžioklė buvo licencijuojama, bet ir tie, kurių medžioklė nėra net limituojama, pavyzdžiui, šernai. Taip pat negalima laikyti, kad sąvokos limituojami gyvūnai (gyvūnai, kurių medžioklė limituojama, nustatant leidžiamų sumedžioti gyvūnų skaičių vieno medžioklės sezono metu) ir licencijuojami gyvūnai (gyvūnai, kurių medžioklė galima tik turint nustatyta tvarka įsigytas licencijas jiems sumedžioti) yra tapačios. Aiškinant priešingai būtų išplėstos administracinės atsakomybės ribos. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad administracinio nusižengimo byloje esančioje Lietuvių kalbos instituto lietuvių kalbos specialisto išvadoje nurodyta, kad žodžiai limituoti ir licencijuoti nėra sinonimai, kadangi veiksmazodžių limituoti ir licencijuoti reikšmės skiriasi, tai skiriasi ir jų vedinių limituojamas ir licencijuojamas reikšmės. Taigi teisėjų kolegija padarė išvadą, kad nusižengimo, už kurį pareiškėjas traukiamas atsakomybėn, padarymo metu ANK 290 straipsnio 8 dalis nustatė atsakomybę už neteisėtai sumedžioti licencijuojamo gyvūno gabenimą ar dorojimą, tačiau tiek ANK, tiek galiojančiose Medžioklės taisyklėse nėra apibrėžta, kas yra licencijuojamas gyvūnas. Kadangi negalima nustatyti

vieno iš būtinųjų nusižengimo objektyviosios pusės sudėties požymių – dalyko, nėra visų administracinio nusižengimo būtinųjų požymių, todėl negalima ir administracinė atsakomybė.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas panaikino apygardos teismo nutarimą ir paliko galioti apylinkės teismo nutarimą be pakeitimų.

*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 21 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-20-648/2020*

## **ANK 666 straipsnio, BPK 105 straipsnio 6 dalies taikymas**

### *Dėl administracinių nusižengimų bylų nagrinėjimo teisme išlaidų atlyginimo*

Šioje administracinio nusižengimo byloje apylinkės teismas nutarimu asmeniui administracinio nusižengimo teiseną pagal ANK 518 straipsnį nutraukė, iš nukentėjusiųjų priteisė bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Apygardos teismas panaikino šią apylinkės teismo nutarimo dalį dėl bylinėjimosi išlaidų iš nukentėjusiųjų atlyginimo ir prašymą dėl patirtų bylinėjimosi išlaidų atmetė. Prašyme dėl proceso atnaujinimo buvo keliamas administracinių nusižengimų bylų nagrinėjimo teisme išlaidų atlyginimo klausimo sprendimo tinkamumas.

Teisėjų kolegija pirmiausia pažymėjo tai, kad pagal ANK 666 straipsnį administracinių nusižengimų bylų nagrinėjimo teisme išlaidoms atlyginti *mutatis mutandis (su tam tikrais pakeitimais)* taikomos Baudžiamojo proceso kodekso normos. Pagal kasacinės instancijos teismo praktiką proceso išlaidų atlyginimo klausimai sprendžiami vadovaujantis BPK 103–106 straipsniuose nustatytais taisyklėmis. Anot teisėjų kolegijos, šioje byloje priimti teismų sprendimai skiriasi būtent dėl BPK 105 straipsnio 6 dalies nuostatų aiškinimo ir taikymo. Teisėjų kolegija nurodė, kad BPK 105 straipsnio 6 dalies normų taikymas yra tiesiogiai susijęs su privataus kaltinimo institutu. Tačiau jis 2017 m. liepos 11 d. BPK pakeitimais, įsigaliojusiais 2017 m. spalio 1 d., buvo panaikintas. Galiojant privataus kaltinimo institutui, jis buvo apibūdinamas kaip specifinis teisinis konflikto sprendimo būdas, kai tam tikro konflikto juridizavimą ir asmens patraukimą baudžiamojon atsakomybėn lemia ne valstybės institucijų, o nukentėjusiojo valia kreiptis į kompetentingas valstybės institucijas tam, kad būtų pradėtas baudžiamasis procesas (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas). Atitinkamai privačiam kaltintojui neįvykdžius pareigos įrodyti savo iškeltą kaltinimą, atsiranda pagrindas taikyti jam procesinės atsakomybės priemonės – tai atsakomybė už proceso išlaidas, nes proceso šalys buvo vertinamos kaip lygiateisiai privatūs asmenys. Pagrindinė proceso išlaidų paskirtis buvo privataus kaltinimo byloje dalyvaujančių asmenų bylinėjimosi išlaidų atlyginimas ir piktnaudžiavimo procesu užkardymas, nes atsakomybė už proceso išlaidas priklauso nuo privataus kaltintojo kaltinamosios veiklos rezultatų ir vertintina kaip teisinės pasekmės. Po 2017 m. liepos 11 d. BPK pakeitimų proceso įstatyme liko dvi kaltinimo ir baudžiamojo persekiojimo rūšys – viešas kaltinimas (procesas vyksta bendra tvarka) ir privačiai viešas kaltinimas (tai tokia kaltinimo, kartu ir baudžiamojo persekiojimo rūšis, kai baudžiamasis procesas gali vykti tik gavus nukentėjusiojo skundą ar jo teisėto atstovo pareiškimą, tačiau procesas vyksta bendra tvarka be jokių išimčių).

Teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad administracinės teisenos procesas bet kuriuo atveju yra tik viešo pobūdžio, vykstantis bendra ANK nustatyta tvarka. Pagal ANK 590 straipsnyje nustatytus pagrindus pradėti administracinių nusižengimų teiseną gali pareigūnai, atlikdami įstatymų įgyvendinimo kontrolę ar kitas teisės aktuose nustatytas funkcijas; administracinio nusižengimo teiseną pradėdama ir gavus asmens, kuris nėra pareigūnas, pranešimą, aktą ar kitokį dokumentą, kuriuo toks asmuo užfiksavo administracinio nusižengimo požymių turinčios veikos padarymą; taip pat administracinio nusižengimo teiseną gali būti pradėdama, gavus specialiojo subjekto, nustatyto ANK 590 straipsnio 4 dalyje, pareiškimą. Taigi teisėjų kolegija konstatavo, kad pasikeitus teisiniam reguliavimui ir panaikinus privataus kaltinimo institutą ir kai vykdamas baudžiamąjį persekiojimą pagal bet kurią kaltinimo formą tyrimą atliekanti institucija turi pareigą patikrinti pateiktą skundą bei atlikti visus proceso veiksmus, būtinus skunde išdėstytoms aplinkybėms pagrįsti, BPK 105 straipsnio 6 dalies nuostatų taikymas praranda prasmę, nes pagal šiuo metu galiojančią kaltinimo ir baudžiamojo

persekiavimo formą (viešas ar privačiai viešas kaltinimas) proceso išlaidų prasme šalys nėra lygiavertės, nes viena iš jų yra valstybė, o ne privatus kaltintojas. Ši taisyklė taikytina ir ANK tvarka nagrinėjamiems byloms. Todėl, teisėjų kolegijos vertinimu, pirmosios instancijos teismo sprendimas šiuo klausimu pripažintinas kaip neatitinkantis galiojančio teisinio reguliavimo.

Kartu teisėjų kolegija pažymėjo ir tai, kad sistemiškai aiškinant BPK nuostatas darytina išvada, kad BPK 106 straipsnio 1 dalies norma yra specialioji BPK 105 straipsnio 5 dalies normos atžvilgiu, todėl proceso dalyvio turėtų išlaidų savo nuožiūra pasikviesto (pasirinkto) advokato paslaugoms atlyginimas (apmokėjimas) iš valstybės lėšų nepriteistinas. Tokias išlaidas, kaip tai nurodyta BPK 106 straipsnio 1 dalyje, apmoka pats proceso dalyvis, kuris savo nuožiūra pasikvietė advokatą (šiuo konkrečiu atveju – gynėją) ginti jo teisių ir teisėtų interesų baudžiamajame procese. Vien tai, kad valstybinio kaltinimo byloje baudžiamojon atsakomybėn traukiamam asmeniui buvo priimtas palankus sprendimas (išteisinamasis nuosprendis), savaime nesudaro pagrindo priteisti jam jo turėtas išlaidas gynybai iš valstybės baudžiamajame procese.

Remdamasi tuo, kas išdėstyta, teisėjų kolegija konstatavo, kad pareiškėjų prašymas negali būti tenkinamas. Kartu pažymėjo, kad nepaisant to, jog apygardos teismas šioje byloje netinkamai atskleidė BPK 105 straipsnio 6 dalies turinį, jo padaryta išvada dėl bylinėjimosi išlaidų asmeniui, kuriam administracinio nusižengimo byla nutraukta, nepriteisimo yra teisinga. Taigi teisėjų kolegija apygardos teismo nutarimą paliko nepakeistą.

*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 2 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-16-1073/2020*

## II. BAUDŽIAMOSIOS BYLOS

### 1. Lietuvos Respublikos baudžiamojo įstatymo taikymas

#### **BK 270 straipsnio 2 dalies taikymas**

*Dėl gamtos išteklių naudojimo taisyklių pažeidimo teisinio vertinimo*

Šioje baudžiamojoje byloje apeliacinės instancijos teismas, panaikinęs išteisinamą pirmosios instancijos teismo nuosprendį, nuteisė kasatorių pagal BK 270 straipsnio 2 dalį 100 MGL dydžio bauda už tai, kad jis neteisėtai transformavo pelkes į vandenį ir taip padarė negrįžtamą aplinkos pokytį, pažeidė Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. gegužės 12 d. nutarimu Nr. 343 patvirtintų Specialiųjų žemės ir miško naudojimo sąlygų (toliau – ir Sąlygos) 128.1, 128.2 punktus ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministro ir Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2012 m. liepos 12 d. įsakymu Nr. D1-590/3D-583 patvirtinto Dirbtinių nepratekamų paviršinių vandens telkinių įrengimo ir priežiūros aplinkosaugos reikalavimų aprašo (toliau – ir Aprašas) 7.1 punktą, dėl to buvo padaryta didelė – 113 245,04 Eur žala gamtai.

Išplėstinė septynių teisėjų kolegija pirmiausia pažymėjo tai, kad užteršus aplinką ar kitaip pažeidus aplinkos apsaugos teisės normas, paprastai pradeda veikti teisinės atsakomybės mechanizmas. Atsižvelgiant į tai, koks aplinkosaugos pažeidimas buvo padarytas, fiziniams asmenims atitinkamai kyla konkreti atsakomybė, t. y. administracinė arba baudžiamoji. O žalos atlyginimo santykiai paprastai atsiranda kartu su viena iš atsakomybės rūšių, kadangi ji dažniausiai yra neišvengiama aplinkos apsaugos taisyklių pažeidimo pasekmė. Su ja (žala gamtai), be kita ko, siejamas ir veikos pavojingumo lygis, nuo kurio priklauso administracinės ir baudžiamosios atsakomybės atribojimas

Išplėstinė septynių teisėjų kolegija, įvertinusi byloje nustatytas aplinkybes, teismų praktiką dėl panašios faktinės ir teisinės situacijos, atsakomybę už ekologinio pobūdžio veikas nustatančiuose BK 270 straipsnyje, BK 273 straipsnio 1 dalyje, taip pat ATPK 51<sup>13</sup> straipsnio 1 dalyje (įstatymas, galiojęs iki 2017 m. sausio 1 d.), dabar galiojančio ANK 256 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas teisės

normas ir jų raidą, konstatavo, kad pagrindiniai kriterijai, atribojantys BK 270 straipsnyje nustatytus nusikaltimus ir ATPK 51<sup>13</sup> (ANK 256) straipsnyje nustatytus administracinius nusižengimus tais atvejais, kai pažeidžiamos specialiosios žemės naudojimo sąlygos, nurodytos ir pirmiau minėtuose teisės aktuose (Sąlygose ir Apraše), yra: 1) didelės žalos padarymas (arba jos grėsmė) orui, žemei, vandeniui, gyvūnams ir 2) sunkių padarinių aplinkai atsiradimas (arba jų grėsmė). Šiuo atveju išplėstinė teisėjų kolegija konstatavo, jog apeliacinės instancijos teismo padaryta išvada, kad dėl nuteistojo neteisėtų veiksmų buvo padaryta didelė žala pelkei ir augalams, nėra pagrįsta tinkamais teisiniais argumentais (nes pateiktas didelės žalos požymio motyvavimas nenuoseklus ir netgi prieštaringas, didelė žala aplinkai nustatyta vien pagal apskaičiuotą materialinių nuostolių dydį). Byloje nustatyti kasatoriaus netinkamo ūkininkavimo veiksmai, kuriais buvo pažeistos specialiosios žemės naudojimo sąlygos jam atliekant kasimo darbus savo žemės sklype, nevertintini kaip veiksmai, pasižymintys BK 270 straipsnio 2 dalyje apysunkiam nusikaltimui būdingu pavojingumu, nes atlikus tokius veiksmus nenustatytas didelės žalos padarymo orui, žemei, vandeniui, gyvūnams ar augalams požymis. Išplėstinės septynių teisėjų kolegijos vertinimu, už tokius veiksmus būtent administracinės atsakomybės taikymas kasatoriui būtų proporcinga teisinė priemonė.

Atsižvelgdama į išdėstytus argumentus, išplėstinė septynių teisėjų kolegija padarė išvadą, kad pirmosios instancijos teismas, išteisindamas kasatorių nenustatęs jokio šio asmens neteisėto veikimo ir kaltės, o apeliacinės instancijos teismas, pripažindamas šį asmenį kaltu pagal BK 270 straipsnio 2 dalį, netinkamai taikė ir aiškino šią BK normą, tinkamai neįvertino gamtos išteklių naudojimo taisyklių pažeidimo pavojingumo, nesvarstė galimybės jį patraukti administracinėn atsakomybėn. Taigi kasacinis teismas panaikino pirmosios bei apeliacinės instancijos teismų nuosprendžius ir baudžiamąją bylą pagal BK 270 straipsnio 2 dalį kasatoriui nutraukė, aplinkos apsaugos departamento prie Aplinkos ministerijos pareikštą civilinį ieškinį dėl žalos gamtai, kurios materialinė išraiška yra 113 245,04 Eur, atlyginimo paliko nenagrinėtą.

*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-57-489/2020*

## **2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymo taikymas**

### **BPK 167 straipsnio nuostatų laikymasis**

#### *Dėl ikiteisminio tyrimo pradžios teisėtumo*

Kasaciniame skunde buvo teigiama, kad pradėdant ikiteisminį tyrimą šioje baudžiamojoje byloje buvo padarytas esminis baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimas, nes ikiteisminis tyrimas dėl nusikalstamos veikos, dėl kurios padarymo kaltu pripažintas kasatorius, galėjo būti pradėtas tik esant nukentėjusiosios skundai arba jos teisėto atstovo pareiškimui.

Teisėjų kolegija pažymėjo, kad nagrinėjamu atveju ikiteisminis tyrimas buvo pradėtas dėl galimai padarytos BK 284 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos. Dėl BK 284 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos ikiteisminis tyrimas pradėdamas bendra tvarka (BPK 166 straipsnio 1 dalis). Nagrinėjant bylą teisme, užbaigęs įrodymų tyrimą pirmosios instancijos teismas nutartimi informavo proceso dalyvius, kad kaltinime nurodyta veika gali būti perkvalifikuota į kitą – švelnesnę nusikalstamą veiką, taip pat atnaujino įrodymų tyrimą baudžiamojoje byloje. Tik vėliau (atnaujinus įrodymų tyrimą) prokuroras pateikė prašymą dėl kaltinime nurodytos nusikalstamos veikos kvalifikavimo pakeitimo. Kasatorius, pakeitus inkriminuojamos nusikalstamos veikos kvalifikavimą pirmosios instancijos teisme, buvo nuteistas pagal BK 140 straipsnio 1 dalį. Kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija nurodė, kad pagal BPK 167 straipsnio 1 dalį, dėl šios (ir kitų nurodomoje teisės normoje išvardytų) nusikalstamos veikos ikiteisminis tyrimas pradėdamas tik tuo atveju, kai yra nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas. Nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje tokio nukentėjusiosios skundo ar jos teisėto atstovo pareiškimo nebuvo, tačiau jis ikiteisminio tyrimo stadijoje ir nebuvo būtinas, nes, kaip nurodyta pirmiau, ikiteisminis tyrimas buvo atliekamas dėl BK 284 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad teismas, priimdamas nuosprendį dėl kaltinimo, kurio kvalifikavimas buvo pakeistas BPK 256 straipsnyje

nustatyta tvarka, nėra varžomas BPK 167 straipsnio reikalavimų. Priešingu atveju tai reikštų, kad būtų nagrinėjantis teismas, net ir savo iniciatyva pakeitęs nusikalstamos veikos kvalifikavimą, negalėtų nuteisti kaltininko dėl bet kurios iš BPK 167 straipsnio 1 dalyje nurodytų nusikalstamų veikų padarymo. Toks teisinis reguliavimas neatitiktų baudžiamojo proceso įstatymo paskirties ir tikslų. Taigi, teisėjų kolegijos vertinimu, kasatorius klaidingai nurodo, kad ikiteisminis tyrimas šioje byloje galėjo būti pradėtas tik esant nukentėjusiosios skundai ar jos teisėto atstovo pareiškimui. Šioje byloje pradėtas ikiteisminis tyrimas (dėl BK 284 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos) buvo užbaigtas, byla perduota nagrinėti teisiama jame posėdyje. Inkriminuojamos nusikalstamos veikos kvalifikavimo pakeitimo proceso pradžia buvo pirmiau nurodyta pirmosios instancijos teismo nutartis, kuria teismas informavo proceso dalyvius, kad kaltinime nurodyta veika gali būti perkvalifikuota į kitą – švelnesnę nusikalstamą veiką. Todėl kasatorius, akcentuodamas tik prokuroro pateiktą prašymą dėl nusikalstamos veikos kvalifikavimo pakeitimo pirmosios instancijos teisme, ignoruoja faktą, kad apie galimą veikos kvalifikavimo keitimą proceso dalyviai sužinojo būtent iš būtų nagrinėjančio teismo.

Kartu teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad net jeigu nusikalstamos veikos kvalifikavimas nagrinėjamoje byloje būtų pakeistas prokuroro iniciatyva ar ikiteisminio tyrimo metu, tai nereiškia BPK 167 straipsnio nuostatų pažeidimo. Kasacinėje praktikoje išaiškinta, kad nukentėjusiojo iniciatyva dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo, išreikšta skundu, nėra apribota tam tikra skundo forma, todėl neprieštarauja įstatymo prasmei tokie atvejai, kai ikiteisminis tyrimas pradedamas nukentėjusiajam pareiškus valią dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo įvairiomis formomis (pvz., protokolu-pareiškimu), tarp jų ir procese duodamais parodymais, nes Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse nėra nustatyta nei nukentėjusiojo skundo, nei jo teisėto atstovo pareiškimo forma ir turinys. Taigi esminė reikšminga aplinkybė yra tai, ar nukentėjusysis arba jo teisėtas atstovas išreiškė norą, ėmėsi iniciatyvos pradėti baudžiamąjį procesą dėl padarytos nusikalstamos veikos. Nukentėjusiajam tokį norą ir iniciatyvą parodžius, o ikiteisminio tyrimo subjektui ikiteisminį tyrimą pradėjus, ne nukentėjusio asmens kompetencija yra spręsti, kaip turi būti pavadintas ir įformintas jo pareikštas noras pradėti baudžiamąjį procesą. Taip pat teisėjų kolegija nurodė, kad svarbu atsižvelgti į tai, jog nukentėjusysis dažniausiai nėra profesionalus teisininkas, todėl BPK reglamentavimas, susijęs su ikiteisminio tyrimo pradžia bei kitais formaliais baudžiamojo proceso aspektais, jam nėra žinomas. Nukentėjusiojo pareiga baudžiamojo proceso metu – duoti parodymus (BPK 28 straipsnio 3 dalis), jis taip pat įspėjamas dėl atsakomybės už melagingų parodymų davimą. Taigi, nukentėjusiojo teisė į jo pažeistų interesų gynimą negali būti paneigta ar apsunkinta formaliais procesiniais reikalavimais, kurių šis neprivalo žinoti. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad šioje baudžiamojoje byloje nuo pat ikiteisminio tyrimo pradžios nukentėjusioji aiškiai ir nedviprasmiškai išreiškė savo poziciją dėl nuteistojo veiksmų, tyrimo metu ji siekė nuteistojo baudžiamojo persekiojimo, taip realizuodama savo, kaip nukentėjusiosios, procesines teises. Be kita ko, teisėjų kolegija pritarė apeliacinės instancijos teismo išvadai, kad perdėtai formalus BPK 167 straipsnio nuostatų aiškinimas lemtų baudžiamojo proceso operatyvumo bei ekonomijos principų pažeidimą.

Atsižvelgusi į išdėstytus argumentus, teisėjų kolegija konstatavo, kad ikiteisminis tyrimas baudžiamojoje byloje buvo pradėtas nepažeidžiant BPK reikalavimų, o nuteistojo teisės į teisingą teismo procesą bei gynybą nebuvo pažeistos.

*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-102-697/2020*

### III. CIVILINĖS BYLOS

#### Šeimos teisė

#### *Dėl proceso atnaujinimo byloje dėl įvaikinimo*

Pareiškėjai (įvaikintojai) prašė atnaujinti procesą civilinėje byloje dėl įvaikinimo ir priimti naują sprendimą – atsakyti tenkinti pareiškėjų pareiškimą įvaikinti. Jie nurodė, kad naujai paaiškėjo



esminės aplinkybės dėl vaikų sveikatos būklės, kurių nežinojo civilinės bylos nagrinėjimo metu ir kurios sudaro pagrindą atnaujinti procesą. Pareiškėjų teigimu, vaikų sveikatos sutrikimai egzistavo įvaikinimo metu, tačiau dėl atitinkamų institucijų netinkamo pareigų atlikimo nebuvo diagnozuoti, taip pažeidžiant valstybės pozityviasias pareigas. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai prašymo netenkino.

Kasacinis teismas nurodė, kad Lietuvos Respublikos įstatymuose tiesiogiai neįtvirtintas draudimas atnaujinti procesą įvaikinimo byloje, taip pat formaliai neribojamas pagrindų, kuriais procesas gali būti atnaujinamas, sąrašas. Vis dėlto, proceso atnaujinimas įvaikinimo byloje, kurioje įsiteisėjusiu teismo sprendimu buvo sukurti šeimos ryšiai, gali sudaryti prielaidas pažeisti vaiko interesus į šeimos ryšių stabilumą, išlaikymą ir kt. Todėl visi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 366 straipsnio 1 dalyje nustatyti proceso atnaujinimo pagrindai turi būti aiškinami ir taikomi tik įvertinus galimą įvaikinimo panaikinimo įtaką vaiko interesams. Atsižvelgdamas į tai, kasacinis teismas konstatavo, kad proceso atnaujinimas įvaikinimo byloje, kai juo siekiama teismo sprendimo dėl įvaikinimo panaikinimo, galimas tik išimtiniais atvejais, kai įvaikinimo palikimas reikštų esminį vaiko ar kitų asmenų interesų pažeidimą, jei nėra kitų teisinių būdų šiems interesams apginti. Faktinis jau įvaikinto vaiko interesų pažeidimas, padarytas įtėvių, savaime nelaikytinas išimtinai svarbia priežastimi atnaujinti procesą įvaikinimo byloje; tokiu atveju sprendžiama dėl tėvų valdžios apribojimo įtėviams.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad įvaikinimas sukuria teisinius santykius tarp įtėvių ir įvaikių, kurie savo ruožtu patenka į Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 8 straipsnio, įpareigojančio valstybę užtikrinti pagarbą „šeimos gyvenimui“, apsaugos sritį. Taigi valstybei kyla tiek negatyviosios, tiek pozityviosios pareigos užtikrinant šių santykių tęstinumą ir jų dalyvių interesų apsaugą. Atitinkamai valstybės sprendimas, kuriuo nutraukiamas įvaikinimu sukurtas šeimos ryšys (ar sukuriama teisinė prielaidos jį nutraukti), Konvencijos 8 straipsnio prasme laikytinas intervencija į „šeimos gyvenimą“, kuri turi atitikti teisėtumo, pagrįstumo ir „būtinumo demokratinėje visuomenėje“ reikalavimus.

Įvaikinimo teisinių santykių panaikinimo galimybė paaiškėjus įvaikių psichikos sveikatos sutrikimams, apie kuriuos įtėviai iki įvaikinimo nežinojo ir negalėjo žinoti, Lietuvos materialiojoje teisėje istoriškai kito ir nuo 2001 m. liepos 1 d. tokios galimybės apskritai neliko. Todėl kasacinis teismas atkreipė dėmesį, kad pareiškėjai, prašydami atnaujinti procesą, iš esmės siekia įvaikinimo panaikinimo dėl įvaikių psichikos sveikatos sutrikimų, apie kuriuos įtėviai iki įvaikinimo nežinojo ir negalėjo žinoti, tik kitomis priemonėmis (ne materialiosios, o proceso teisės normomis).

Kasacinis teismas taip pat pažymėjo, kad įvaikinimas, kaip ir vaiko pradėjimas, išnešiojimas ir gimdymas, visada susijęs su rizika dėl vaiko sveikatos. Asmenys, įvaikindami vaiką, kartu prisiima riziką, kad jis gali turėti įgimtų sveikatos sutrikimų. Atsižvelgiant į tai bei įvertinus, kad pagal Lietuvoje nustatytą teisinį reguliavimą įvaikinimas sukelia analogiškas teines pasekmes kaip ir vaiko kilmės nustatymas iš konkrečių asmenų, nėra pagrindo iš esmės skirtingai traktuoti vaiko kilmės nustatymo ir įvaikinimo pagrindų atsiradusių vaikų (įvaikių) ir tėvų (įtėvių) teisinių santykių galimybės juos nutraukti tėvų (įtėvių) iniciatyva prasme, t. y. jei vaiko tėvams nesuteikiama galimybė nugincyti savo tėvystės (motinystės) įgimtų vaiko sveikatos sutrikimų pagrindų, tai tokia teisė neturėtų būti suteikiama ir įtėviams. Todėl galimybė atnaujinti procesą įvaikinimo byloje įtėvių iniciatyva vien dėl įgimtų vaikų sveikatos sutrikimų galėtų būti vertinama kaip diskriminacinė įvaikintų vaikų atžvilgiu.

Nagrinėjamoje byloje įtėvių interesas atnaujinti procesą ir tokiu būdu panaikinti įvaikinimą yra susijęs su jų teise į privatų gyvenimą (Konvencijos 8 straipsnis). Tačiau ši teisė susiduria su įvaikintų vaikų teise į pagarbą šeimos gyvenimui (Konvencijos 8 straipsnis), kurią nulemia jų interesai į šeimos santykių stabilumą, išlaikymą ir kt. Atsižvelgiant į tai, kad bet kokie su įvaikinimu susiję klausimai turi būti sprendžiami atsižvelgiant į geriausius vaiko interesus, nagrinėjamoje situacijoje dviejų priešingų interesų (įtėvių ir įvaikių) susidūrimo atveju, nesant galimybės rasti jų balansą, pirmenybė teiktina būtent vaikų interesams. Ta aplinkybė, kad nagrinėjamo atveju įtėviai negali ar nenori toliau tinkamai atlikti savo pareigų, nereiškia, kad aptariamus vaikų interesus pažeidžia pats įvaikinimo ir (ar) jo nepanaikinimo faktas – juos pažeidžia įtėvių pareigų nevykdymas.

Kasacinis teismas padarė išvadą, jog pagal bendrą taisyklę valstybės pareigos atskleisti tėviams visą informaciją apie įvairių sveikatos būklę, galinčią nulemti tėvių apsisprendimą dėl įvaikinimo, nevykdymas ar netinkamas vykdymas galėtų būti pagrindas kelti klausimą dėl valstybės ir (arba) atitinkamų sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės, o ne atnaujinti procesą įvaikinimo byloje.

Remdamasis nurodytais argumentais, kasacinis teismas apeliacinės instancijos teismo nutartį paliko nepakeistą.

*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-167-969/2020*

#### *Dėl teismo leidimo paimiti vaiką iš tėvų / globėjų*

Pareiškėja (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba) prašė išduoti teismo leidimą paimiti nepilnamečius iš jų laikinosios globėjos. Pareiškėja nurodė, kad, gavusi nepilnamečių vaikų biologinės motinos pranešimą apie galimai vaiko patirtą smurtą, daugiau nei pusę metų siekė įvertinti vaiko situaciją, tačiau globėja nebendradarbiavo su specialistais, neteikė vaikams reikalingos pagalbos užmezgant saugius ir patvarius ryšius, neužtikrino vaikų tinkamo kontakto su biologine šeima, todėl vaikams buvo nustatytas antras grėsmės lygis. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai prašymą tenkino.

Kasacinis teismas nurodė, kad vaiko paėmimas iš tėvų ar kitų jo atstovų pagal įstatymą yra kraštutinė priemonė, taikoma tada, kai nėra galimybės vaikui išlikti jo tėvų ar kitų atstovų pagal įstatymą globoje, nes tai būtų nesuderinama su jo geriausiais interesais. Pirmiausia valstybės vaiko teisių apsaugos tarnyba vertina vaiko ir jo šeimos situaciją ir sprendžia dėl reikalingų atlikti veiksmų. Paėmusi vaiką iš šeimos, ji kreipiasi į teismą dėl teismo leidimo paimiti vaiką išdavimo. Teismo leidimas paimiti vaiką yra valstybės vaiko teisių apsaugos tarnybos sprendimą patvirtinanti priemonė. Kadangi teismo leidimo paimiti vaiką pasekmė yra faktinio vaiko atskyrimo nuo šeimos patvirtinimas, tiek valstybės vaiko teisių apsaugos tarnybos veiksmai, tiek teismo procesiniai sprendimai turi būti itin atidžiai apsvaistyti ir, kiek įmanoma, tarpusavyje suderinti.

Tais atvejais, kai vaiko tėvai ar kiti atstovai pagal įstatymą, esant pranešimui apie galimai vaikui kylantį pavojų, neleidžia įvertinti vaiko situacijos, neįsileisdami valstybės vaiko teisių apsaugos tarnybos specialistų, neatvykdami į tarnybą ar kitais būdais sudarydami kliūtis situacijai įvertinti, valstybės vaiko teisių apsaugos tarnyba turi imtis skubių priemonių vaikui iš šeimos paimiti, prireikus pasitelkdama tam policijos pareigūnus. Jei vėliau paaiškėja, kad pranešimas buvo nepagrįstas, valstybės vaiko teisių apsaugos tarnyba neturėtų būti atsakinga už taikytą kraštutinę priemonę ir vaiko atskyrimą nuo šeimos, jei patys vaiko tėvai ar atstovai pagal įstatymą nebendradarbiavo ir neteikė reikalingų situacijai įvertinti duomenų. Tai atitinka ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, pagal kurią institucijos naudojami plačia vertinimo laisve, ypač kai vertina būtinybę paimiti vaiką globon.

Valstybės vaiko teisių apsaugos tarnyba, gavusi pranešimą arba pati nustačiusi, kad vaiko globėjas netinkamai atlieka pareigas, neužtikrina globojamo vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos, naudojami savo teisėmis savanaudiškais tikslais, nedelsdama, bet ne vėliau kaip per 3 darbo dienas nuo pranešimo gavimo, organizuoja neeilinę vaiko globos peržiūrą dėl vaiko globėjo galimo nušalinimo nuo globėjo pareigų. Jei dėl vaiko globėjo veiksmų kyla realus pavojus vaiko saugumui, sveikatai ar gyvybei, valstybės vaiko teisių apsaugos tarnyba privalo imtis Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nurodytų veiksmų – paimiti vaiką iš globėjo ir jį apgyvendinti saugioje aplinkoje. Kasacinis teismas pažymėjo, kad vaikas turėtų būti paimitas iš globėjo CK 3.254<sup>1</sup> straipsnio nustatyta tvarka tais atvejais, kai vaikui tuo metu kyla realus pavojus ir nėra galimybės užtikrinti vaiko saugumo kitomis priemonėmis. Tai iš esmės atitinka vaiko paėmimo iš tėvų tokiomis pat sąlygomis tvarką. Tačiau tais atvejais, kai vaikui nėra daroma žala taip, kad dėl to yra būtina imtis skubių priemonių, bet yra įtarimų, kad vaiko globėjas gali netinkamai vykdyti jam patikėtas užduotis, valstybės vaiko teisių apsaugos tarnyba turi organizuoti vaiko globos peržiūrą ir, nustačiusi priežastis, dėl ko vaikas galimai yra jam nesaugioje aplinkoje, pasiūlyti globėjui pagalbą, pakeisti globėją arba jį nušalinti.

Nagrinėjama atveju valstybės vaiko teisių apsaugos tarnyba, gavusi pranešimą apie galimai vaiko patirtą smurtą laikinosios globėjos šeimoje, daugiau nei pusę metų siekė įvertinti vaiko situaciją. Tačiau vaiko atstovė pagal įstatymą nesudarė galimybių pakliūti į šeimą, pabendrauti su vaiku. Todėl valstybės vaiko teisių apsaugos tarnyba kreipėsi į teismą dėl teismo leidimo paimti vaiką išdavimo, vaikams vis dar esant nesaugioje aplinkoje. Teismas išdavė leidimą paimti vaikus, vėliau papildomu sprendimu įpareigojo laikinąją globėją juos perduoti, tačiau nė vienas iš šių veiksmų iki šiol nėra įvykdytas. Kasacinis teismas atkreipė dėmesį į tai, kad: 1) valstybės vaiko teisių apsaugos tarnyba, gavusi pranešimą apie galimą grėsmę vaikui ir neturėdama galimybių jos realiai įvertinti, turi nedelsdama imtis priemonių vaikui iš šeimos paimti; 2) paėmusi vaiką iš šeimos valstybės vaiko teisių apsaugos tarnyba turi kreiptis į teismą dėl savo sprendimo patvirtinimo, t. y. leidimo paimti vaiką išdavimo. Jei šio proceso metu paaiškėja, kad pranešimas apie vaikui kylantį pavojų buvo nepagrįstas, teismas turi vertinti, dėl kokių priežasčių vaiko tėvai ar kiti atstovai pagal įstatymą vengė sudaryti sąlygas valstybės vaiko teisių apsaugos tarnybai įvertinti vaiko situaciją šeimoje ir pranešimo pagrįstumą.

Kasacinis teismas konstatavo, kad nagrinėjama atveju teismo leidimas paimti vaikus buvo išduotas pažeidžiant tokio leidimo išdavimo procedūrą, nes teismas turėtų patvirtinti arba nepatvirtinti valstybės vaiko teisių apsaugos tarnybos jau atliktą veiksmą – vaiko paėmimą, o ne išduoti leidimą atlikti veiksmą. Dėl to teismų procesiniai sprendimai buvo panaikinti ir pareiškėjos prašymas netenkintas.

Kasacinis teismas taip pat nurodė, kad nagrinėjamoje byloje vaikų laikinoji globėja vengė atlikti jai patikėtas pareigas, nebendradarbiavo su valstybės institucijomis, neleido aplankyti vaikų ir pabendrauti su jais, nepriėmė siūlomos pagalbos. Todėl valstybės vaiko teisių apsaugos tarnyba, minėta, turėjo nedelsdama spręsti, ar nėra pagrindo vaikus skubiai paimti iš jiems pavojingos aplinkos. Jei rimtų įtarimų, leidžiančių spręsti, kad vaikams kyla žala ir dėl to būtina imtis skubių priemonių, nebuvo, valstybės vaiko teisių apsaugos tarnyba turėjo priimti sprendimą dėl vaikų globėjos pakeitimo ar jos nušalinimo nuo globėjo pareigų. Šiuo atveju valstybės vaiko teisių apsaugos tarnyba priėmė sprendimą paimti vaikus iš laikinosios globėjos, tačiau vaikų nepaėmė, kreipėsi į teismą dėl teismo leidimo išdavimo, nurodė pripažinti savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymus, kuriais suinteresuotas asmuo buvo paskirtas vaikų laikinąja globėja, negaliojančiais, tačiau vaikus ir toliau paliko toje pačioje aplinkoje. Taigi jau daugiau nei pusę metų vaikų teisės nėra tinkamai ginamos, nes vaikai auga asmens, neturinčio teisės jais rūpintis, šeimoje. Tokia situacija negali būti toleruojama. Kasacinis teismas pažymėjo, kad jo sprendimas naikinti skundžiamus procesinius sprendimus, kuriais buvo leista paimti vaikus iš laikinosios globėjos, dėl to, kad jie buvo išduoti prieš paimant vaikus, nepašalina valstybės vaiko teisių apsaugos tarnybos pareigos skubiai imtis priemonių užtikrinti vaikams tinkamą priežiūrą ir teisių atstovavimą.

*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-182-916/2020*

#### *Dėl tėvų teikiamo išlaikymo mažinimo valstybės mokamų išmokų dydžiu*

Ieškovė prašė padidinti teismo sprendimu priteistą vaiko išlaikymą dėl vėliau nustatytų vaiko sveikatos sutrikimų ir su tuo susijusių specialiųjų poreikių tenkinimo. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai ieškinį tenkino iš dalies. Kasaciniame skunde ieškovės buvo keliamas ir klausimas dėl valstybės mokamų vaikui išmokų pagal Lietuvos Respublikos šalpos pensijų įstatymą ir Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymą dydžiu priskyrimo.

Įvertinęs Šalpos pensijų įstatymo nuostatas, kasacinis teismas nurodė, kad šiame įstatyme yra konkrečiai įvardyti subjektai, turintys teisę gauti šalpos išmokas, tarp jų – neįgalumą turintis asmenys, taip pat tėvai – už neįgalumą turinčių vaikų slaugą namuose. Nagrinėjamos bylos atveju nustatyta, kad šalpos išmoka yra paskirta ne ieškovei už sūnaus slaugą, o šalių sūnui. Taigi šios šalpos išmoka skirta būtent vaiko poreikiams, susijusiems su jo susirgimais, tenkinti ir negali būti naudojama jokiems kitiems tikslams. Dėl nurodytų priežasčių ši šalpos išmoka negali būti laikoma ieškovės, kaip motinos, pajamomis. Valstybė, teikdama šią šalpos išmoką, lengvina tėvams tenkančią finansinę

naštą dėl vaiko neįgalumo, kad tėvų turimos ir skiriamos vaikui lėšos galėtų būti naudojamos kitiems (papildomiems) jo poreikiams tenkinti.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad pagal Išmokų vaikams įstatymą teikiama išmoka (Išmokų vaikams įstatymo 3 straipsnio 2 punktą) skirta būtent vaiko poreikiams tenkinti; ši išmoka tėvų yra valdoma uzufrukto teise (CK 3.190 straipsnio 1 dalis) ir jos tikslas yra palengvinti tėvų finansinę naštą, t. y. jiems vykdant savo pareigas išlaikyti vaikus, kad tėvai dėl kurios nors dalies vaikų poreikių tenkinimo neturėtų leisti savo lėšų (jei jų yra), o tokių lėšų tėvams neturint – užpildoma tėvų finansų spraga tam, kad, uzufrukto teise valdant vaiko išmoką, galima būtų patenkinti visus vaiko poreikius.

Ieškovė, tvarkydama vaikui skiriamas išmokas uzufrukto teise, turi jas panaudoti būtent tam tikslui, kuriam valstybės jos skiriamos. Nors ieškovė nurodė, kad būtent tokiam tikslui – sūnaus poreikiams (ir sveikatos gerinimui) tenkinti ji šias išmokas ir naudoja, tačiau traktavo jas kaip savo indėlį į sūnaus išlaikymą. Kasacinis teismas sprendė, kad tokia ieškovės pozicija yra neteisinga, nes šie pinigai valstybės yra skiriami ne ieškovei, kaip pagalba prižiūrint neįgalumą turintį sūnų, o pačiam vaikui, todėl teismų išvada, jog tiek išmokos vaikui, tiek ir neįgalumo šalpos pensijos dydžiu mažintinas tėvų teikiamas išlaikymas vaikui, nes jį kompensuoja valstybė, yra pagrįsta.

Remdamasis išdėstytais argumentais, kasacinis teismas suformulavo tokią teisės aiškinimo taisyklę: pagal Šalpos pensijų įstatymą ir Išmokų vaikams įstatymą valstybės mokamos vaikui išmokos yra skirtos jo poreikiams tenkinti ir yra finansinė pagalba jį auginantiesiems tėvams. Dėl to, teismui sprendžiant dėl iš tėvo (motinos) priteistino išlaikymo vaikui dydžio, nustatytas visas vaikui reikalingo išlaikymo dydis mažintinas pagal Šalpos pensijų įstatymą ir Išmokų vaikams įstatymą valstybės mokamomis vaikui išmokomis ir tik po to nustatytinos tėvų teiktino išlaikymo dalys, atsižvelgiant į kiekvieno iš jų turtinę padėtį.

Nenustatęs pagrindo keisti ar naikinti apeliacinės instancijos teismo nutartį, kasacinis teismas ją paliko nepakeistą.

*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-164-687/2020*

*Dėl testamentą vykdytojo teisių ir pareigų tvarkant nepilnamečių vaikų paveldėtą turtą; dėl šeimos turto teisinio režimo taikymo vaikų nuosavybe esančiam turtui*

Ieškovė (mirusios dukters testamentą vykdytoja) prašė priteisti solidariai iš atsakovų (ieškovės mirusios dukros buvusio sutuoktinio ir jo sutuoktinės) nuomos mokesčių už naudojamą gyvenamąjį namą bei įpareigoti atsakovus pasirašyti gyvenamojo namo ir žemės sklypo nuomos sutartį. Ieškovė nurodė, kad ginčo namą ir žemės sklypą, ant kurio stovi namas, lygiomis dalimis paveldėjo ieškovės mirusios dukros nepilnamečiai vaikai; jie šiame name gyvena kartu su atsakovais (atsakovas yra vaikų tėvas ir įstatyminis atstovas) bei kitais dviem nepilnamečiais vaikais. Atsakovas priešiškiniumi prašė nušalinti ieškovę nuo testamentą vykdytoja ir buvusios sutuoktinės palikimo administratoriumi paskirti jį. Atsakovas nurodė, kad ieškovė kaip testamentą vykdytoja daro žalą įpėdinių interesams, savo veiksmų nederina su įpėdinių įstatyminiu atstovu – atsakovu. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai ieškinį atmetė, o priešiškinį tenkino iš dalies, nušalindami ieškovę nuo testamentą vykdytojos pareigų atlikimo.

Byloje kilus klausimui, ar vaikams priklausanti gyvenamoji patalpa gali būti laikoma šeimos turtu, kasacinis teismas pažymėjo, kad šeimos turto teisės institutas skirtas apsaugoti nepilnamečių vaikų teises ir teisėtus interesus. Todėl pagal įstatymą šeimos turto teisinis režimas šeimos gyvenamajai patalpai taikomas tuo atveju, jei patalpa yra abiejų arba vieno iš sutuoktinių nuosavybė. Tuo tarpu šeimos gyvenimas patalpoje, nuosavybės teise priklausančioje nepilnamečiams vaikams, savaime nesudaro pagrindo tokiai patalpai taikyti šeimos turto teisinio režimo. Tais atvejais, kai šeimos gyvenamoji patalpa nuosavybės teise priklauso vaikams, jų teisė į būstą saugoma ne šeimos turto instituto normų pagrindu, bet teisės normų, nustatančių tėvų uzufrukto teisės tvarkant vaikų turtą apribojimus, kurie savo apimtimi gali būti netgi platesni nei apribojimai, taikomi šeimos turto atveju. Tais atvejais, kai šeimos gyvenamoji patalpa nuosavybės teise priklauso vaikams, tačiau tėvai neturi uzufrukto teisės į šį vaikų turtą, vaikų teisė į būstą saugoma pasitelkiant kitus teisės instrumentus.

Nagrinėjamoje byloje nors ginčo namas iki ieškovės dukters mirties buvo šeimos gyvenamoji patalpa, po jos mirties, namo nuosavybės teisei perėjus nepilnamečiams vaikams, pasibaigė šio namo, kaip šeimos turto teisinis režimas. Todėl tiek namą paveldėjusių nepilnamečių vaikų, tiek kitų dviejų šiame name gyvenančių nepilnamečių vaikų teisė į gyvenamąjį būstą saugoma ne šeimos turto instituto, bet kitų teisės normų pagrindu.

Kasacinis teismas nurodė, kad net ir tais atvejais, kai tėvai neįgyja uzufrukto teisės tvarkyti vaikų paveldėto turto dėl to, kad teisė tvarkyti nepilnamečių vaikų paveldėtą turtą iki jų pilnametystės suteikiama testamentu vykdytojui, pastarasis, įgyvendindamas šią teisę, neturi absoliučios diskrecijos. Tokios diskrecijos pripažinimas sudarytų pagrindą skirtingai traktuoti testamentu pagrindu atsirandančias testamentu vykdytojo ir įstatymų pagrindu atsirandančias tėvų teises, susijusias su vaikų turto tvarkymu, sukurtų prielaidas vaikų, kurių turtą pavesta tvarkyti testamentu vykdytojui, interesų pažeidimui. Dėl to kasacinis teismas išaiškino, jog tais atvejais, kai teisė naudoti ir tvarkyti visą nepilnamečių vaikų paveldėtą turtą priklauso testamentu vykdytojui, konkrečiai neapibrėžiant tokio naudojimo ir tvarkymo teisės turinio (apimties), vaiko tėvai neturi teisės šio turto tvarkyti uzufrukto teise. Tokiu atveju tarp testamentu vykdytojo ir vaikų susiklosčiusiems santykiams pagal analogiją *mutatis mutandis* (su būtinais (atitinkamais) pakeitimais) taikomos teisės normos, reglamentuojančios tėvų teises ir pareigas tvarkant nepilnamečių vaikų turtą uzufrukto teise (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 3.185–3.191 straipsniai). Tai, be kita ko, reiškia, kad visi testamentu vykdytojo sprendimai dėl vaikų turto valdymo ir tvarkymo turi atitikti geriausius vaikų interesus; pajamas ir vaisius, gaunamus iš nepilnamečiam vaikui priklausančio turto, testamentu vykdytojas gali naudoti vaikų reikmėms, atsižvelgdamas į vaiko interesus; testamentu vykdytojas be išankstinio teismo leidimo neturi teisės atlikti veiksmų, nurodytų CK 3.188 straipsnio 1 dalyje, ir kt.

Remdamasis teismų nustatytais aplinkybėmis, jog ginčo namas yra naudojamas bendriems šeimos interesams, įskaitant ir namą paveldėjusių nepilnamečių vaikų poreikiams tenkinti, taip pat aplinkybėmis apie namo parametrus bei įpėdiniams skiriamą vietą name, kasacinis teismas konstatavo, jog tokia padėtis įpėdinių interesų nepažeidžia. Vien tai, kad vaikai negauna pajamų iš turimos nuosavybės dėl to, jog likę jų šeimos nariai naudojami namu neatlygintinai, savaime nesudaro pagrindo konstatuoti vaikų, kaip namo savininkų, interesų pažeidimo. Tuo tarpu ieškovės siekiamas įgyvendinti sprendimas dėl namo naudojimo sudarytų prielaidas interesų konfliktui tarp vaikų ir kitų dabartinės jų šeimos narių atsirasti.

Pasisakydamas dėl priešieškinių reikalavimų nušalinti ieškovę nuo testamentu vykdytojos pareigų atlikimo, kasacinis teismas nurodė, kad testatoriaus paskirto testamentu vykdytojo nušalinimas laikytinas priemone, ribojančia testatoriaus išreikštą valią dėl jam nuosavybės teise priklausančio turto po jo mirties. Šiai priemonei, be kita ko, keliami pagrįstumo (teisėto siekiamo tikslo) ir būtinumo (proporcingumo tarp testamentu vykdytojo padaryto pažeidimo ir jo pasekmių) reikalavimai. Atsižvelgiant į tai, testamentu vykdytojo nušalinimas galimas tik išimtiniais atvejais, nustatius, kad testamentu vykdytojas iš esmės netinkamai atlieka savo pareigas ir (arba) pažeidžia įpėdinių, testamentinės išskirtinės gavėjų, palikėjo kreditorių ir kitų suinteresuotų asmenų interesus.

Kasacinis teismas pažymėjo, jog vykdydama iš testamentu išplaukiančias teises ir pareigas, susijusias su vaikų paveldėto turto naudojimu ir tvarkymu, testamentu vykdytoja privalo tartis su įpėdiniais – t. y. vaikais, o atsižvelgiant į tai, kad vaikai yra nepilnamečiai, – su jų atstovu pagal įstatymą (atsakovu). Nepasiekus susitarimo, ginčus dėl testamentu vykdymo sprendžia palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismas. Nagrinėjamu atveju kasacinis teismas konstatavo, kad tam tikrus sprendimus dėl ginčo namo ieškovė priėmė nepasitarusi su vaikų įstatyminiu atstovu, tačiau atsižvelgdamas, jog nustatyti neteisėti veiksmai yra susiję tik su vienu iš daugelio vaikų palikimą sudarančių objektų (gyvenamuoju namu), sprendė, jog testamentu vykdytoja iš esmės tinkamai vykdė savo pareigas. Dėl to teismų procesinių sprendimų dalys, kuriomis ieškovė nušalinta nuo testamentu vykdytojos pareigų, buvo panaikintos ir ši priešieškinių dalis atmesta.

*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-99-969/2020*

## Daiktinė teisė

*Dėl notaro vykdomojo įrašo dėl priverstinio skolos išieškojimo pagal hipotekos kreditoriaus prašymą teisėtumo ir pagrįstumo*

Ieškovė, be kitų reikalavimų, prašė nustatyti, kad ji yra įvykdžiusi įsipareigojimus kreditoriui (atsakovei) pagal paskolos sutartį ir susitarimą, bei panaikinti notarės išduotą vykdomąjį įrašą. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai ieškinį atmetė.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad nagrinėjamu atveju nuo hipotekos sandorio sudarymo dienos iki notaro vykdomojo įrašo atlikimo dienos reikšmingai pasikeitė hipotekos santykių teisinis reglamentavimas. CK 4.192 straipsnio 1 dalyje (redakcija, įsigaliojusi nuo 2012 m. liepos 1 d.) nustatyta, kad jeigu per hipotekos sandoryje nustatytą terminą skolininkas neįvykdo įsipareigojimų arba atsiranda kiti hipotekos sandoryje nustatyti pagrindai, hipotekos kreditorius gali kreiptis į notarą dėl notaro vykdomojo įrašo atlikimo. Notaras, prieš atlikdamas vykdomąjį įrašą, turi patikrinti, ar hipotekos kreditoriaus prašyme nurodyti duomenys atitinka Hipotekos registro duomenis, bei išsiųsti skolininkui pranešimą, siūlydamas sumokėti skolą arba pateikti duomenis dėl hipotekos kreditoriaus reikalavimo nepagrįstumo. Notaro vykdomasis įrašas – vykdytinas ir vykdomasis dokumentas, kurio pagrindu priverstinai išieškoma skola pagal hipotekos (įkeitimo) sandorį.

Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 49<sup>1</sup> straipsnyje nustatyta, kad notaras, gavęs hipotekos (įkeitimo) kreditoriaus prašymą dėl vykdomojo įrašo atlikimo, patikrina, ar vykdomąjį įrašą dėl priverstinio išieškojimo pagal hipotekos (įkeitimo) kreditoriaus prašymą pateikia asmuo, kuris yra hipotekos (įkeitimo) kreditorius; ar hipotekos (įkeitimo) kreditoriaus prašyme dėl vykdomojo įrašo atlikimo nurodyti duomenys atitinka Hipotekos registre nurodytus duomenis; ar pasibaigęs hipoteka (įkeitimu) užtikrintos prievolės įvykdymo terminas, o tuo atveju, kai kreditorius reikalauja prieš terminą patenkinti hipoteka (įkeitimu) užtikrintą reikalavimą, – ar kreditoriaus nurodyti pagrindai yra nustatyti įstatymuose. Atsižvelgdamas į hipotekos (įkeitimo) kreditoriaus ir skolininko pateiktus duomenis, notaras atlieka vykdomąjį įrašą arba motyvuotai atsisako jį atlikti. Notaras turi teisę įstatymų nustatytais atvejais panaikinti vykdomąjį įrašą. Notaras netikrina kitų, negu nurodyta šio straipsnio 1 dalyje, duomenų atitikties ir neatsako už juos. Notaro vykdomieji įrašai arba atsisakymas atlikti vykdomąjį įrašą dėl šio straipsnio 1 dalyje nurodytų duomenų atitikties skundžiami CPK 511 straipsnyje nustatyta tvarka.

Apibendrinamas aptartą teisinį reglamentavimą, kasacinis teismas išaiškino, kad notaro diskrecija išduoti vykdomąjį įrašą dėl hipotekos sandoriu užtikrintos skolos išieškojimo ribojama Hipotekos registro duomenimis dėl hipoteka užtikrintų reikalavimų; notaras negali išduoti vykdomojo įrašo, jeigu kreditoriaus prašyme dėl priverstinio skolos išieškojimo nurodyti duomenys neatitinka Hipotekos registro duomenų, todėl jeigu kreditoriaus prašyme nurodyta išieškotinos skolos suma viršija nurodytą Hipotekos registre arba prašoma išieškoti Hipotekos registre neįregistruotas pelno, kompensacinių palūkanų, netesybų ar kitų nuostolių sumas, notaras turi atsisakyti priimti kreditoriaus prašymą; šalių ginčai dėl skolų išieškojimo tokiu atveju turi būti sprendžiami bendrąja ginčo teisenos tvarka teismo sprendimu.

Nagrinėjamu atveju ieškiniu ieškovė ginčijo tiek pagrindinės skolos faktą, tiek palūkanų ir delspinigių išieškojimą pagal notaro vykdomąjį įrašą, tačiau bylą nagrinėję teismai atmetė ieškovės argumentus, apsiribodami vertinimu, kad neįrodyta skolos grąžinimo aplinkybė, tačiau nevertino ieškovės argumentų pagal nurodytas įstatymų ir jų lydimumų teisės aktų nuostatas dėl notaro vykdomojo įrašo išdavimo pagrindo ir tvarkos. Kadangi dėl to galėjo būti priimtas neteisingas sprendimas dėl ginčo esmės, kasacinis teismas apeliacinės instancijos teismo nutartį panaikino ir bylą perdavė šiam teismui nagrinėti iš naujo.

*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-98-469/2020*

## Sutarčių teisė

*Dėl Lietuvos Respublikos su nekilnojamoju turtu susijusio kredito įstatymo 16 straipsnio 6 dalies nuostatos taikymo kredito sutartims, sudarytoms iki šio įstatymo įsigaliojimo, dėl vartojimo sutarties sąlygų vertinimo sąžiningumo aspektų*

Ieškovė kreipėsi į teismą dėl kredito sutartyje nustatytos prievolės mokėti 0,1 proc. netesybas (delspinigius) pripažinimo nesąžininga ir negaliojančia arba šių sutarties sąlygų pakeitimo, delspinigių normą sumažinant iki 0,02 proc. dydžio per dieną. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai tenkino dalį ieškinio.

Nuo 2017 m. liepos 1 d. įsigaliojęs Su nekilnojamoju turtu susijusio kredito įstatymas buvo priimtas įgyvendinant 2014 m. vasario 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2014/17/ES dėl vartojimo kredito sutarčių dėl gyvenamosios paskirties nekilnojamojo turto, kuria iš dalies keičiamos direktyvos 2008/48/EB ir 2013/36/ES bei Reglamentas (ES) Nr. 1093/2010 (toliau – Direktyva). Kasacinis teismas išaiškino, kad Direktyvos 43 straipsnio 1 dalyje nustatyta taisyklė, ribojanti Direktyvos taikymą kredito sutartims, sudarytoms anksčiau nei 2016 m. kovo 21 d., netaikoma Su nekilnojamoju turtu susijusio kredito įstatymo 16 straipsnio 6 daliai, kuria ribojamos netesybos ir draudžiami bet kokios kitos netesybos ir mokėjimai už įsipareigojimų pagal kredito sutartį nevykdymą, bei 58 straipsnio 5 dalies nuostatai, jog 16 straipsnio 6 dalis taikoma ir iki šio įstatymo įsigaliojimo sudarytoms sutartims. Kadangi pagal Direktyvos 2 straipsnio 1 dalį valstybė gali nustatyti papildomas apsaugos priemones fiziniams asmenims, siekiantiems sudaryti arba sudariusiems kredito sutartį asmeninėms, šeimos, namų ūkio reikmėms, Su nekilnojamoju turtu susijusio kredito įstatymo 16 straipsnio 6 dalimi nustatyti netesybų dydžio ribojimai nėra draudžiami Direktyvos.

Atsižvelgdamas į įstatymų leidėjo siekį, kasacinis teismas išaiškino, kad Su nekilnojamoju turtu susijusio kredito įstatymo 16 straipsnio 6 dalies nuostata taikytina kredito sutartims, sudarytoms iki šio įstatymo įsigaliojimo 2017 m. liepos 1 d., tik ta apimtimi, kiek tai susiję su asmenų teisių ir pareigų atsiradimu ir jų įgyvendinimu po minėto įstatymo įsigaliojimo, ir tik ta apimtimi, kiek tai viršija įstatymo 16 straipsnio 6 dalyje nustatytą maksimalų netesybų dydį. Tai reiškia, kad netesyboms, apskaičiuotoms už laikotarpį iki minėto įstatymo įsigaliojimo, įstatymo 16 straipsnio 6 dalis netaikoma. Kasacinis teismas taip pat pažymėjo, kad sprendžiant dėl Su nekilnojamoju turtu susijusio kredito įstatymo 16 straipsnio 6 dalies atgalinio taikymo apimties klausimą yra aktualios CK 6.221 straipsnio 3 dalies nuostatos, jog sutarties nutraukimas neturi įtakos ginčų nagrinėjimo tvarką nustatančių sutarties sąlygų ir kitų sutarties sąlygų galiojimui, jeigu šios sąlygos pagal savo esmę lieka galioti po sutarties nutraukimo. Sutarties sąlyga dėl netesybų savo esme yra šalutinė sutarties sąlyga, kuri lieka galioti ir po sutarties nutraukimo, todėl pirmiau pateiktas išaiškinimas taikytinas ir netesyboms, skaičiuojamoms pagal kredito sutartis, nutrauktas iki įstatymo įsigaliojimo, t. y. iki 2017 m. liepos 1 d.

Kasacinis teismas konstatavo, kad teismai nepagrįstai Su nekilnojamoju turtu susijusio kredito įstatymo 16 straipsnio 6 dalies nuostatą taikė kredito sutartyje įtvirtintoms netesyboms, apskaičiuotoms iki 2017 m. liepos 1 d., tačiau pažymėjo, kad šioms šalių sudarytos kredito sutarties sąlygoms taikytinos CK 6.228<sup>4</sup> straipsnio nuostatos, vertinant šias sutarties sąlygas sąžiningumo aspektu ieškovės (vartotojos) atžvilgiu. Pagal kasacinio teismo teisės aiškinimo ir taikymo praktiką teismas *ex officio* (pagal pareigas) turi kvalifikuoti vartojimo sutartis ir atlikti tokių sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolę pagal CK 6.228<sup>4</sup> straipsnio 2 dalyje išdėstytus kriterijus.

Nagrinėjamoje byloje teismai konstatavo, jog ieškovės ir atsakovės sudaryta kredito sutartis yra vartojimo sutartis ir yra sudaryta pagal atsakovės parengtas standartines sąlygas, kurios nėra individualiai šalių suderintos. Tačiau teismai, sprenddami dėl ieškovės atsakomybės proporcingumo už sutarties neįvykdymą ar netinkamą vykdymą, kredito sutarties nuostatas dėl delspinigių dydžio vertino tik ta apimtimi, kiek ji atitinka Su nekilnojamoju turtu susijusio kredito įstatymo 16 straipsnio 6 dalyje įtvirtintą maksimalų netesybų dydį, ir panaikino kredito sutarties sąlygas tiek, kiek jose nustatytas dydis viršija minėto įstatymo normoje nustatytą maksimalų 0,05 procento dydį,

tačiau visiškai nevertino ir nepasisakė dėl šių kredito sutarties sąlygų sąžiningumo pagal CK 6.228<sup>4</sup> straipsnio 2 dalyje nustatytas sąlygas, t. y. neišsprendė ieškovės reikalavimo. Be to, kasacinis teismas pažymėjo, kad pagal CK 6.228<sup>4</sup> straipsnio 8 dalį, kai teismas sutarties sąlygą pripažįsta nesąžininga, ši sąlyga negalioja nuo sutarties sudarymo, o likusios sutarties sąlygos šalims lieka privalomos, jeigu toliau vykdyti sutartį galima panaikinus nesąžiningas sąlygas. Taigi, jeigu teismų būtų pripažinta, kad kredito sutarties sąlygos dėl delspinigių dydžio yra nesąžiningos ieškovės atžvilgiu, šios sąlygos iš viso negalėtų būti ieškovei taikomos *ab initio*, t. y. nuo kredito sutarties sudarymo momento.

Remdamasis nurodytais argumentais, kasacinis teismas teismų procesinius sprendimus panaikino ir bylą perdavė iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui.

*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-72-611/2020*

## **Civilinio proceso teisė**

*Dėl teisingumo taisyklių taikymo reiškiant reikalavimus dėl savavališkos statybos aktų bei privalomųjų nurodymų panaikinimo*

Ieškovė prašė panaikinti atsakovės Valstybinės teritorijų planavimo ir statybos inspekcijos priimtus savavališkos statybos aktus bei privalomuosius nurodymus nevykdyti statybos darbų bei pašalinti savavališkos statybos padarinius. Pirmosios instancijos teismas atsisakė priimti ieškinį bei išaiškino teisę kreiptis su ieškiniu į ginčo objektų buvimo vietos teismą. Apeliacinės instancijos teismas ieškinio priėmimo klausimą grąžino pirmosios instancijos teismui spręsti iš naujo.

Specialioji teisėjų kolegija ginčams dėl teisingumo tarp bendrosios kompetencijos ir administracinio teismo spręsti yra nurodžiusi, kad savavališkos statybos aktas ir reikalavimas pašalinti savavališkos statybos padarinius yra susiję su statinio savininko nuosavybės teisių ribojimu, t. y. civiliniais teisiniais santykiais, savavališkos statybos civilinės teisinės pasekmės reglamentuotos CK, taip pat specialiajame Lietuvos Respublikos statybos įstatyme. Tai lemia, jog ginčijant savavališkos statybos aktą ir (ar) reikalavimą pašalinti savavališkos statybos padarinius, kai statyba yra pradėta, pagal analogiją taikytinas Statybos įstatymo 33 straipsnio 1 dalies 1 punktas, nustatantis, kad tuo atveju, kai statyba yra pradėta, kreipiamasi į bendrosios kompetencijos teismą. Kasacinis teismas konstatavo, kad inicijuojame ginče vyrauja civilinis teisinis santykis ir ginčas nagrinėtinas bendrosios kompetencijos teismuose.

Spręsdamas dėl teritorinio teisingumo taisyklių taikymo, kasacinis teismas pažymėjo, jog nustačius, kad ginčas tarp šalių kilęs dėl daiktinių teisių į nekilnojamąjį daiktą, ieškinys turi būti reiškiamas nekilnojamojo daikto buvimo vietos teismui. Nagrinėjamu atveju ginčijami aktai priimti ir juose nurodyti įpareigojimai pašalinti savavališkos statybos padarinius buvo skirti nustačius naujų statinių, priklausančių ypatingųjų statinių kategorijai, savavališkos statybos faktą. Atsakovė priimtus aktus ir skirtus įpareigojimus grindė tuo, kad ieškovė vykdė ypatingojo statinio statybos darbus neturėdama privalomojo statinio statybos projekto ir statybą leidžiančio dokumento, taip pažeisdama Statybos įstatyme įtvirtintą reguliavimą. Kasacinio teismo vertinimu, toks savavališkos statybos fakto nustatymas bei jo pagrindu skirti įpareigojimai pašalinti savavališkos statybos padarinius remiantis pirmiau minėtais išaiškinimais yra susiję su statinio savininko nuosavybės teisių ribojimu bei atitinkamai teisių į nekilnojamosios daiktus apimties kitimu. Taigi ieškovės inicijuojamas ginčas siekiant paneigti priimtų aktų bei skirtų įpareigojimų teisėtumą bei pagrįstumą yra susijęs su daiktinėmis teisėmis į nekilnojamąjį daiktą, todėl ieškinys turėjo būti reiškiamas CPK 31 straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka. Kasacinis teismas sutiko su pirmosios instancijos teismo vertinimu, jog ta aplinkybė, kad ieškovė ginčo objektus laiko kilnojamaisiais, o ne nekilnojamaisiais daiktais, yra įrodinėjimo dalykas, nespręstinas ieškinio priėmimo stadijoje.

Remdamasis nurodytais argumentais, kasacinis teismas konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai sprendė, jog ieškinys nagrinėtinas pagal atsakovės buveinės



registracijos adresą, todėl šio teismo nutartį panaikino ir paliko galioti pirmosios instancijos teismo nutartį.

*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-103-1075/2020*

*Dėl bylos teisingumo, kai vienos Europos Sąjungos valstybės teisme inicijuojama civilinė byla, kurioje pareiškiami tapatūs (susiję) reikalavimai, lyginant su anksčiau pradėta byla kitos valstybės narės teisme*

Ieškovas (bankrutavęs bankas) reiškė atsakovams reikalavimus dėl lėšų priteisimo neteisėto praturtėjimo ir restitucijos pagrindu po sandorių pripažinimo niekiniais ir negaliojančiais. Pirmosios instancijos teismas ieškinį paliko nenagrinėtą. Apeliacinės instancijos teismas dalį bylos perdavė nagrinėti iš naujo. Byloje buvo sprendžiamas klausimas, ar šioje byloje pareikšti ieškinio reikalavimai yra tapatūs Jungtinės Karalystės teisme nagrinėjamai bylai pagal ieškovės ieškinį tiems patiems atsakovams dėl piniginių kompensacijos.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad nagrinėjamoje byloje kilusiam ginčui dėl civilinės bylos teisingumo ir Anglijoje bei Lietuvoje pareiktų ieškinių tapatumo aktualus 2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (toliau – Reglamentas Nr. 1215/2012). Šio reglamento 9 skirsnis, *inter alia*, reglamentuoja *lis pendens* (teismo, į kurį buvo kreiptasi pirmiausia, jurisdikcija) (29 straipsnis) ir susijusių ieškinių (30 straipsnis) atvejus. Kasacinis teismas nurodė, jog Reglamento Nr. 1215/2012 29 ir 30 straipsniai sprendžia konfliktuojančių skirtingose Europos Sąjungos valstybėse priimtų teismo sprendimų problemą, užkirsdama kelią teismo procesams, kuriuose tokie sprendimai gali būti priimti. Abi teisės normos suteikia pirmenybę teismui, kuriame procesas pradėtas pirmiausia. Vis dėlto, *lis pendens* taisyklės taikymas siejamas su šalių, ieškinio pagrindo ir bylos dalyko tapatumu, o Reglamento Nr. 1215/2012 30 straipsnyje įtvirtinta savarankiška susijusių ieškinių kategorija – su šios normos 3 dalyje įtvirtintais kriterijais. Reglamento Nr. 1215/2012 29 straipsnyje įtvirtintos *lis pendens* taisyklės yra imperatyvios, o 30 straipsnis veikia teismo diskrecijos pagrindu.

Kasacinis teismas atkreipė dėmesį, kad, sprendžiant dėl Reglamento 1215/2012 nurodytų sąvokų prasmės ir šalių, ieškinio dalyko ir pagrindo tapatumo pagal reglamentą, šios sąvokos turi būti aiškinamos autonomiškai, neatsižvelgiant į valstybių narių vartojamas sąvokas, nes tik tokiu būdu bus galima užtikrinti vienodą reglamento taikymą visose valstybėse narėse. Todėl sprendžiant dėl bylos šalių, ieškinio pagrindo ir dalyko tapatumo, turi būti vadovaujama ESTT plėtojamu šių sąvokų aiškinimu. Remdamasis ESTT pateiktais išaiškinimais, kasacinis teismas sprendė, jog tam, kad galima būtų konstatuoti esant pagrindą taikyti *lis pendens* taisyklę pagal Reglamento Nr. 1215/2012 29 straipsnio 1 dalies nuostatą, turi būti konstatuojama, kad skirtingose valstybėse narėse pradėtose bylose sutampa bylos šalys, ieškinio dalykas ir ieškinio pagrindas, kuris suprantamas kaip apimantis ne tik faktines aplinkybes, bet ir teisės normą, kurios pagrindu reiškiamas reikalavimas. Tam, kad galima būtų konstatuoti ieškinio pagrindo sutapimą, turi būti įvertinamos ne tik kiekviename ieškinyje nurodomos faktinės aplinkybės, bet turi būti atsižvelgiama ir į teisės normą, kuria grindžiamas atitinkamas ieškiny. Net sutampant faktinėms aplinkybėms, bet skiriantis teisės normai, kuria grindžiamas ieškiny, nebus teisinio pagrindo konstatuoti ieškinio pagrindo sutapimo.

Tuo atveju, kai netenkinami *lis pendens* taisyklės taikymo kriterijai, tačiau yra pagrindas konstatuoti, kad skirtingų valstybių narių teismuose pradėtos bylos yra pakankamai glaudžiai susijusios, siekiant išvengti skirtingose ES valstybėse narėse teismuose galinčių atsirasti priešingų sprendimų, turėtų būti nagrinėjama, ar yra pagrindas taikyti kitą Reglamento Nr. 1215/2012 normą, reglamentuojančią susijusių ieškinių konkurenciją, – 30 straipsnio 1 dalį, suteikiančią teismui, į kurį kreiptasi vėliau, teisę sustabdyti savo bylos nagrinėjimą, kai skirtingų valstybių narių teismuose nagrinėjami susiję ieškiniai. Kadangi frazė „susiję ieškiniai“ neturi bendros reikšmės visose valstybėse narėse, 30 straipsnio 3 dalyje išdėstyti apibrėžimo elementai. Iš to išplaukia, kad susijusių ieškinių sąvoka turi būti aiškinama autonomiškai.

Kasacinis teismas nurodė, kad teismui nusprendus bylą sustabdyti Reglamento Nr. 1215/2012 30 straipsnio pagrindu, įsiteisėjus teismo sprendimui anksčiau pradėtoje byloje kitoje ES valstybėje narėje, Lietuvoje bylą nagrinėjantis teismas, šiuo pagrindu atnaujinęs bylos nagrinėjimą, turėtų išanalizuoti ir įvertinti Jungtinės Karalystės teismo pateiktą atitinkamų bylos aplinkybių teisinį kvalifikavimą. Tuo atveju, jeigu pagal atitinkamas bylose nustatytas faktines aplinkybes būtų teisinis pagrindas ginčą kvalifikuoti taip pat, kaip jį kvalifikavo Jungtinės Karalystės teismas, bylą nagrinėjantis teismas turėtų bylą reikalavimų, kurie išspręsti Jungtinės Karalystės teismo, dalyje nutraukti.

Žemesnių instancijų teismai nustatė, kad tiek Anglijos teisme nagrinėjamoje byloje, tiek Lietuvos teisme pradėtoje byloje sutampa ginčo šalys, abiejų bylų tikslai, taip pat labai panašios abiejų bylų pagrindu esančios faktinės aplinkybės, tačiau pripažino, jog skiriasi teisės normos, kuriomis grindžiami Anglijos teisme ir Lietuvos teisme pareikšti ieškiniai. Bylą nagrinėję teismai abu ieškinius pripažino tapačiais dalyje dėl dviejų iš keturių Lietuvoje pareikštame ieškinyje nurodomų epizodų, remdamiesi tuo, kad iš esmės bylos yra tapačios pagal jų tikslą. Kasacinis teismas sprendė, kad tokia teismų išvada yra nepagrįsta, nes nustačius, jog abiejose bylose pareikšti ieškiniai grindžiami skirtingomis teisės normomis, turėjo būti konstatuojama, kad jie atitinkamai grindžiami skirtingais pagrindais Reglamento Nr. 1215/2012 kontekste. Kasacinis teismas nurodė, kad konstatavus, jog nagrinėjamoje byloje netenkinami Reglamento Nr. 1215/2012 29 straipsnyje įtvirtinti *lis pendens* kriterijai, nepaisant to, yra akivaizdu, kad abiejų valstybių teismuose pareikšti reikalavimai atitinka sąsajumo kriterijus pagal Reglamento Nr. 1215/2012 30 straipsnį, ypač atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos teisme pareikšti reikalavimai suformuluoti alternatyviai (naudojantis skirtingais Lietuvos Respublikos teisės aktuose įtvirtintais teisių gynimo būdais). Nagrinėjamoje byloje ieškinių sąsajumą lemia visų pirma giminingos Jungtinėje Karalystėje ir Lietuvoje pradėtų bylų faktinės aplinkybės, todėl galima sprendimų prieštaravimo rizika, galima *res judicata* (teismo galutinai išspręstas klausimas) ir prejudicinė galia. Tokiomis aplinkybėmis, nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme, svarstytinas klausimas dėl Reglamento Nr. 1215/2012 30 straipsnio taikymo ir nagrinėjamos bylos stabdymo.

Remdamasis nurodytais argumentais, kasacinis teismas bylos dalį dėl dviejų reikalavimų, kuriuos apeliacinės instancijos teismas buvo pripažinęs tapačiais Anglijos teisme pareikštiems reikalavimams ir atitinkamą ieškinio dalį palikęs nenagrinėtą, perdavė nagrinėti pirmosios instancijos teismui, o tą apeliacinės instancijos nutarties dalį, kuria kita dalis ieškinio reikalavimų jau buvo perduota nagrinėti pirmosios instancijos teismui, paliko nepakeistą.

*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-44-611/2020*

#### *Dėl tinkamo informavimo apie teismo procesą*

Byloje buvo sprendžiamas savo paties prašymu į bylą trečiuoju asmeniu įtraukto juridinio asmens, kurio statusas, ieškovei patikslinus ieškinį, pasikeitė į atsakovo, tinkamo informavimo apie teismo procesą klausimas. Bylos nagrinėjimo metu šis juridinis asmuo buvo atstovaujamas advokato, tačiau apeliacinės instancijos teismui nusprendus grąžinti bylą nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui, advokatas šiam teismui pranešė, kad jo atstovavimo sutartis baigėsi, o su atstovaujamuoju, kurio buveinė yra JAV, nepavyksta nesusisiekti. Pirmosios instancijos teismas keletą kartų siuntė į JAV pranešimus apie bylos nagrinėjimą. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai, išnagrinėję bylą šiam atsakovui nedalyvaujant, ieškinį tenkino iš dalies.

EŽTT yra pabrėžęs tinkamai atsakovui įteikto pirmojo pranešimo apie civilinės bylos iškėlimą svarbą. Tais atvejais, kai civilinės bylos išnagrinėjamos nedalyvaujant vienai iš proceso šalių, reikia įvertinti šias aplinkybes: pirma, ar teismas buvo pakankamai rūpestingas, informuodamas šalis apie teisminį procesą, ir ar šalys gali būti laikomos atsakiusiomis savo teisės stoti prieš teismą ir gintis; antra, ar nacionalinė teisė suteikia galimybę asmenims, sužinojusiems apie prieš juos priimtą teismo sprendimą, reikalauti naujo teismo proceso, atitinkančio rungimosi principą. EŽTT atkreipė dėmesį, kad Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – ir Konvencija) reikalauja organizuoti teismo procesą tokiu būdu, kad būtų užtikrintas greitas ir efektyvus teisminis

procesas, todėl turi būti užtikrinta pusiausvyra tarp efektyvaus teismo proceso ir dokumentų adresato interesų.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad būtina išsiaiškinti, ar teismo pasirinktas atsakovo informavimo apie procesą būdas ir informavimo pareigos praktinis įgyvendinimas tinkamai, veiksmingai užtikrino jo teisę į teisminę gynybą pagal nacionalinę teisę ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją. Taip pat, atsižvelgiant į CPK ir Konvencijos nuostatas, EŽTT jurisprudenciją, turi būti įvertintos aplinkybės dėl šalies informavimo apie procesą ir dėl dalyvavimo teismo posėdyje, kuriame buvo išnagrinėta byla, dėl šalies procesinio elgesio, sužinant apie proceso eigą, įvertinant tai, kad šalis yra užsienyje ne Europos Sąjungoje ir jai dokumentai įteikiami pagal 1965 m. lapkričio 15 d. Konvenciją dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo užsienyje (toliau – Hagos konvencija). Nagrinėjamoje byloje atsakovas pats inicijavo įsijungimą į procesą, pateikė atsiliepimą, jam atstovavo advokatas, iš to akivaizdu, kad atsakovas žinojo apie vykstantį procesą, taigi jis turėjo pareigą domėtis, kokia yra šios bylos nagrinėjimo eiga. Kasacinis teismas atkreipė dėmesį, kad atsakovo advokatas turėjo pareigą išsiaiškinti jam procesines pareigas pagal CPK 805 straipsnį bylinėjantis Lietuvos Respublikos teismuose, jeigu atsakovas netektų atstovo. Dėl to atsakovui netekus advokato prasidėjusio teismo proceso metu teismas neturėjo pareigos vykdyti CPK 805 straipsnio reikalavimų.

Pasibaigus advokato atstovavimo sutarčiai, pirmosios instancijos teismas dėjo pastangas susisiekti su atsakovu, procesinius dokumentus ir pranešimus siuntė jam elektroniniu paštu, taip pat paštu jo paties nurodytu adresu, pranešimas buvo įteiktas atsakovo vadovo sutuoktinei. Pažymėjimo liudijime įteikimą įvykdžiusi institucija patvirtino, kad dokumentai atsakovui buvo įteikti pagal Hagos konvencijos 5 straipsnio 1 paragrafo a punkto nuostatas. Šiame punkte nustatyta, kad dokumentas įteikiamas tokiu būdu, kokį nustato įteikiančios valstybės vidaus teisė. Tuo tarpu atsakovas, teigdamas, kad šis įteikimas neatitinka įteikiančios šalies vidaus teisės, to nepagrindė. Jeigu asmuo teigia, kad įteikimas neatitinka įteikiančios šalies vidaus teisės, tai jis privalo šią aplinkybę įrodyti. Ją sudaro faktiniai duomenys apie tai, kokie dokumentai buvo įteikti, kam, kada ir kiti bylai svarbūs šios aplinkybės faktai, taip pat teisinio pobūdžio informacija, pagal kurią sprendžiama, ar įteikimas atitinka įteikiančios šalies vidaus teisės nuostatas. Tai yra įteikiančios šalies teisės aktai, reglamentuojantys įteikimą, jų doktrininė prasmė ir taikymo jurisprudencija. Nors ši informacija yra teisinio pobūdžio, tačiau vertinant dėl dokumentų įteikimo pagrįstumo ji sudaro faktines įteikimo aplinkybes, bet ne teismo *ex officio* taikomą teisę.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, aiškindamas 2007 m. lapkričio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 1393/2007 dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo valstybėse narėse (dokumentų įteikimas) ir panaikinančio Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1348/2000 nuostatas, apie teismo dokumento įteikimą paštu ne adresatui, o kitam asmeniui, yra išaiškinęs, kad bylos iškėlimo dokumento įteikimas paštu galioja, net jeigu įteiktinas dokumentas buvo perduotas ne asmeniškai jo adresatui, su sąlyga, kad jis buvo įteiktas suaugusiam asmeniui, esančiam įprastoje šio adresato gyvenamojoje vietoje, kaip jo šeimos nariui arba jo darbuotojui. Prireikus šis adresatas visomis įrodinėjimo priemonėmis, kurios leistinos bylą nagrinėjančiame perduodančiosios valstybės narės teisme, turi įrodyti, kad negalėjo iš tikrųjų sužinoti, jog jam buvo iškelta byla kitoje valstybėje narėje, ar nustatyti reikalavimo dalyko bei motyvų, taip pat neturėjo pakankamai laiko pasirengti gynybai.

Kasacinis teismas sprendė, kad pagal pateiktus duomenis nėra pagrindo daryti išvadą dėl netinkamo atsakovo informavimo, o galimybė dalyvauti procese priklausė tik nuo atsakovo pasirinkimo. Jeigu laiku ir tinkamai informuota apie teismo posėdį bylos šalis nedalyvauja teismo posėdyje savo pasirinkimu, o ne dėl neturėjimo informacijos apie bylą ir posėdį ir nesant svarbių priežasčių, tai ji praranda teisę remtis argumentu, kad teismas pažeidė jos teises. Nenustatęs CPK 329 straipsnio bei Konvencijos 6 straipsnio pažeidimų, kasacinis teismas apeliacinės instancijos teismo nutartį paliko nepakeistą.

*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-36-695/2020*

## Bankroto teisė

*Dėl CK 6.930<sup>1</sup> straipsnio nuostatų taikymo, kai įmonės bankroto administratorius ginčija iki bankroto bylos iškėlimo sudarytą įskaitymo sandorį, taip pat dėl trečiojo asmens sąžiningumo, kaip actio Pauliana (Pauliano ieškinio) sąlygos*

Ieškovė (bankrutuojanti įmonė), atstovaujama bankroto administratorės, *actio Pauliana* pagrindu, taip pat dėl to, kad buvo pažeistas CK 6.930<sup>1</sup> straipsnyje įtvirtintas atsiskaitymų eiliškumas, prašė pripažinti niekiniais ir negaliojančiais ieškovės ir atsakovių sudarytus įskaitymo sandorius ir taikyti restituciją. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai ieškinį tenkino iš dalies.

Kasacinis teismas jau yra išaiškinęs, kad CK 6.930<sup>1</sup> straipsnis nereglamentuoja nemokios įmonės atsiskaitymų su kreditoriais tvarkos ir nėra skirtas bankrutuojančios įmonės ar jos kreditorių teisėms ginti, todėl įmonės bankroto administratorius neturi teisės reikšti ieškinio dėl lėšų priteisimo CK 6.930<sup>1</sup> straipsnio pagrindu. Remdamasis šia taisykle, kasacinis teismas konstatavo, jog nagrinėjamu atveju tai reiškia: pirma, kad ieškovės (bankroto administratorės) ginčijami sandoriai negali būti pripažinti niekiniais CK 6.930<sup>1</sup> straipsnio pagrindu; antra, bankroto administratorius negali remtis CK 6.930<sup>1</sup> straipsnyje nustatyto atsiskaitymų eiliškumo pažeidimu kaip kreditoriaus teisių pažeidimu CK 6.66 straipsnio taikymo tikslu, nes įmonei esant nemokiai neleistinas atsiskaitymas su jokios eilės kreditoriais, išskyrus būtinus sandorius, atsiskaitymas su aukštesnės eilės kreditoriumi *actio Pauliana* kontekste būtų traktuojamas lygiai taip pat – kaip neteisėtas pirmenybinis sandoris (sandoris, kuriuo skolininkas, būdamas nemokus, suteikia pirmenybę kitam kreditoriui).

Spręsdamas dėl CK 6.930<sup>1</sup> straipsnio (ne)taikymo įskaitymo sandoriams, kasacinis teismas pažymėjo, kad įskaitant priešpriešinius vienaarūšius reikalavimus tarp prievolių šalių nevyksta atsiskaitymai lėšomis, o įstatyme įtvirtintų draudimų negalima aiškinti per plačiai įstatyme tiesiogiai nenustatytiems civiliniams santykiams. Kasacinis teismas išaiškino, kad CK 6.930<sup>1</sup> straipsnyje reglamentuojamas tik atsiskaitymų lėšomis – grynaisiais ir negrynaisiais pinigais – eiliškumas, todėl šio straipsnio nuostatos netaikomos priešpriešinių reikalavimų įskaitymo sandoriams.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad nagrinėdamas *actio Pauliana* ieškinį teismas, viena vertus, turi vertinti ir spręsti dėl kiekvienos iš CK 6.66 straipsnyje nurodytų *actio Pauliana* sąlygų egzistavimo; kita vertus, sprendžiant dėl *actio Pauliana* sąlygų viseto, ginčo teisiniai santykiai turi būti vertinami sistemiškai, atsižvelgiant į nagrinėjamų sąlygų tarpusavio ryšį. Sandoris gali būti ginčijamas *actio Pauliana* pagrindu tik tuo atveju, jeigu skolininkas jo sudaryti neprivalėjo. Privalėjimą sudaryti ginčijamą sandorį gali suponuoti ir sandorio sudarymo metu buvusi verslo situacija, faktinės sandorio aplinkybės. Šioje byloje kasacinis teismas išaiškino, kad nors būtinumas sudaryti *actio Pauliana* pagrindu ginčijamą sandorį vertinamas iš skolininko pozicijų, jis aktualus ir sprendžiant dėl trečiojo asmens sąžiningumo: viena vertus, skolininkui naudingas sandoris paneigia jo kontrahento nesąžiningumą; kita vertus, pripažinus ginčijamo sandorio privalomumą, kitos *actio Pauliana* sąlygos, tarp jų – ir su skolininku sandorį sudariusio trečiojo asmens (ne)sąžiningumas, netektų teisinės reikšmės, todėl jų vertinimas taptų neaktualus.

Apibendrinęs trečiojo asmens, sudariusio *actio Pauliana* pagrindu ginčijamą verslo subjektų sandorį, sąžiningumo vertinimo, atsižvelgiant į *actio Pauliana* sąlygų visumą, kriterijus nagrinėjamos bylos teisinės problematikos kontekste, kasacinis teismas išaiškino:

1. Vienpusišką – prioritetiškai ginant tik bankrutuojančios įmonės kreditorių interesus – *actio Pauliana* instituto taikymas teismų praktikoje neatitiktų civilinių santykių principų (CK 1.2, 1.5 straipsniai) ir galėtų turėti neigiamų padarinių verslui, skatinti vengti komercinių ryšių su laikinų ekonominių sunkumų turinčiais ūkio subjektais. Vis dėlto tiek verslo praktika, tiek teismai negali ignoruoti šio teisės instituto tikslo ir turinio, be kita ko, CK 6.66 straipsnyje įtvirtintų nuostatų dėl sandorių pripažinimo pažeidžiančiais kreditorių teises pagrindu (nagrinėjamos bylos kontekste – pirmenybinių sandorių), ir nugynimo sąlygų. Dėl to *actio Pauliana* negali būti paneigiami remiantis vien tuo argumentu, kad ginčijamo sandorio šalys veikė pagal verslo logiką – siekė savo turtinių interesų patenkinimo; CK įtvirtintas reglamentavimas suponuoja verslo subjektų pareigą tam tikromis

aplinkybėmis atsisakyti savo intereso patenkinimo, taip išvengiant sandorių nugynčijimo *actio Pauliana* pagrindu teisinių padarinių.

2. Spręsdamas dėl *actio Pauliana* pagrindu ginčijamo pirmenybinio sandorio šalių sąžiningumo, teismas turi vertinti ne tik tai, ar ginčijamas sandoris pažeidė kitų skolininko kreditorių interesus, bet ir tai, kokioje verslo aplinkoje veikė šalys, ar faktinės aplinkybės nesuponavo būtinumo skolininkui sudaryti ginčijamą sandorį, kokius interesus patenkinti siekė sandorį sudaręs trečiasis asmuo, atsisakymo sudaryti sandorį galimą poveikį jam, kaip verslo subjektui, bei jo paties kreditorių interesams; galimos situacijos, kai kreditoriaus interesus pažeidusio sandorio sudarymas būtų pateisinamas tuo pagrindu, kad jo nesudarymas lemtų analogiškas arba dar sunkesnes pasekmes trečiojo asmens ar jo kreditorių turiniams interesams.

3. Ginčijamo sandorio šalių sąžiningumas turi būti vertinamas iš sandorio sudarymo metu buvusių pozicijų, t. y. pagal tai, ką numatė ar galėjo numatyti šalys pagal sandorio sudarymo metu buvusias aplinkybes, o ne *ex post* – pagal bylos nagrinėjimo metu paaiškėjusias aplinkybes, be kita ko, skolininko bankroto situaciją. Be to, tokiu kaip nagrinėjamoje byloje atveju, kai sandorį kreditorių interesais ginčija įmonės bankroto administratorius, aktualu išsiaiškinti buvusių įmonės valdymo organų poziciją dėl sandorio sudarymo paskatų.

Taip pat kasacinis teismas išaiškino, kad objektyvusis sąžiningumo kriterijus – ką asmuo turėjo žinoti, veikdamas teisingai ir protingai – *actio Pauliana* byloje sprendžiant dėl trečiojo asmens sąžiningumo turi būti taikomas iš sandorio sudarymo metu buvusių pozicijų, atsižvelgiant į nagrinėjamo sandorio pobūdį, tame verslo sektoriuje egzistavusią sąžiningą dalykinę praktiką bei ginčijamo sandorio sudarymo metu buvusias aplinkybes. Sutartinių įsipareigojimų pažeidimas pats savaime neturėtų būti vertinamas kaip suponuojantis skolininko kontrahento – trečiojo asmens pareigą veikti aktyviai – rinkti informaciją apie skolininko finansinę būklę ir kitus kreditorius; dėl šios aplinkybės reikšmės turi būti sprendžiama įvertinus bylos aplinkybių visumą.

Kasacinis teismas nusprendė, kad dėl bylos nagrinėjimo metu pasikeitusių teismų praktikos nuostatų (naujai suformuluotos teisės aiškinimo ir taikymo taisyklės dėl CK 6.930<sup>1</sup> straipsnio nuostatų netaikymo, kai įmonės bankroto administratorius ginčija iki bankroto bylos iškėlimo sudarytus sandorius) teismai galėjo priimti neteisingą sprendimą dėl bylos esmės, pritaikydami netaikytiną įstatymą. Dėl šios priežasties kasacinis teismas teismų procesinius sprendimus panaikino ir perdavė bylą nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui.

*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-115-469/2020*

## **Statybos teisė**

### *Dėl savavališkos statybos padarinių šalinimo subjekto*

Ieškovas (viešąjį interesą ginantis prokuroras) prašė įpareigoti atsakovą nugriauti 58 statinius ir sutvarkyti statybviетę. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai ieškinį tenkino. Atsakovui keliant klausimą, ar jis, būdamas žemės sklypo, kuriame yra ginčo statiniai, savininkas, pagrįstai įpareigotas nugriauti ne sau, o kitiems asmenims priklausančius statinius, byloje, be kitų, buvo nagrinėjamas tinkamo atsakovo pašalinti neteisėtos statybos padarinius klausimas.

Pagal Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatymo 14 straipsnio 1 dalį inspekcijos pareigūnas, nustatęs, kad statyba yra savavališka, surašo savavališkos statybos aktą ir jį įteikia teisės aktų nustatyta tvarka statytojui, o jeigu jo nėra, – vienam iš šių asmenų: 1) statinio ar jo dalies savininkui, valdytojui ar naudotojui; 2) žemės sklypo ar jo dalies, kurioje nustatyta savavališka statyba, savininkui, valdytojui ar naudotojui. Kasacinis teismas pažymėjo, kad minėta teisės norma, priėmus Teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatymą, iš esmės buvo perkelta iš Statybos įstatymo 28 straipsnio 1 dalies 1 punkto.

Kasacinis teismas, atsižvelgdamas į parengiamuosiuose dokumentuose dėl šios teisės normos priėmimo išreikštą įstatymų leidėjo ketinimą, išaiškino, kad reikalavimai dėl savavališkos statybos padarinių pašalinimo, nesant nustatyto statytojo, teikiami Teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatymo 14 straipsnio 1 dalyje nurodytu eiliškumu: statinio ar jo dalies savininkui,

valdytojui ar naudotojui; tik nesant nustatytų šių asmenų, minėti reikalavimai teikiami žemės sklypo ar jo dalies, kurioje nustatyta savavališka statyba, savininkui, valdytojui ar naudotojui. Nurodyto eiliškumo taip pat turi būti laikomasi sprendžiant, kuris asmuo yra tinkamas atsakovas Teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatymo 14 straipsnio 9 dalyje nurodytu atveju – kai į teismą dėl savavališkos statybos padarinių šalinimo kreipiasi kitas viešojo administravimo subjektas ar prokuratūra. Dėl to pastarasis subjektas ar prokuroras, prieš kreipdamasis į teismą, turi įstatyme nurodytu eiliškumu siekti nustatyti kaip atsakovą byloje trauktiną asmenį. Tik nepavykus nustatyti statinio statytojo ir jo savininko, valdytojo ar naudotojo, kaip atsakovas gali būti traukiamas žemės sklypo, kuriame yra toks statinys, savininkas, valdytojas ar naudotojas.

Nagrinėjamoje byloje prokuroras reikalavimą dėl ginčo statinių nugriovimo pareiškė žemės sklypo, kuriame yra šie statiniai, savininkui, nors bylos duomenys suponuoja, kad byloje dalyvaujantys tretieji asmenys galimai yra ginčo statinių statytojai / savininkai / valdytojai / naudotojai. Teismai nustatė, kad ieškovas dar iki kreipimosi į teismą turėjo galimybę identifikuoti kiekvieno iš ginčo statinių statytojus / savininkus / valdytojus / naudotojus ir juos ieškinyje nurodyti kaip atsakovus. Dėl to kasacinis teismas, konstatavęs, kad nebuvo išnaudotos visos galimybės nustatyti kitų ginčo namelių statytojus / savininkus / valdytojus / naudotojus, padarė išvadą, jog reikalavimas pašalinti kitus sklype esančius namelius atsakovui (žemės sklypo savininkui) pareikštas nesilaikant Teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatymo 14 straipsnio 1 dalyje įsakmiai reglamentuoto eiliškumo. Kasacinis teismas taip pat pažymėjo, jog būtent namelių statytojai ir jų teisių perėmėjai – namelių savininkai / valdytojai / naudotojai yra pirmiausia atsakingi už ginčo statinių buvimo atsakovo žemės sklype teisėtumą, be to, įpareigojimas namelius pašalinti iš atsakovo žemės sklypo tiesiogiai šiems asmenims sukeltų padarinius, todėl jų teisinį suinteresuotumą bylos baigtimi atitinka atsakovų procesinė padėtis. Tačiau bylą nagrinėję teismai nekonstatavo būtinybės šių asmenų įtraukti kaip atsakovų ir išaiškinti ieškovui tokią teisę bei šios teisės atsisakymo procesinius padarinius.

Nustatęs nurodytus pažeidimus, kasacinis teismas teismų procesinius sprendimus panaikino ir bylą perdavė nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui.

*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-104-701/2020*

## **Vykdyimo procesas**

*Dėl laikinųjų apsaugos priemonių, pritaikytų ikiteisminės ginčų dėl antstolio veiksmų nagrinėjimo stadijos metu, galiojimo*

Ieškovas prašė pripažinti negaliojančiu nuo sudarymo momento turto pardavimo iš varžytynių aktą ir taikyti dvišalę restituciją, ieškinį grįsdamas, be kita ko, tuo, kad turtas iš varžytynių parduotas galiojant teismo pritaikytoms laikinosioms apsaugos priemonėms – varžytynių vykdymo sustabdymui. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai ieškinį atmetė.

Kasacinis teismas nurodė, kad paduodamas skundą dėl antstolio veiksmų, išieškotojas, skolininkas ar kitas suinteresuotas asmuo, kuriam vykdymo veiksmai sukelia arba gali sukelti teises pasekmes, siekia apginti savo teisę, kurią pažeidžia antstolio procesiniai veiksmai ar atsisakymas juos atlikti. Jei antstolis patvarkymu visiškai patenkina skundą, skundą padavusio asmens teisės ir teisėti interesai būna apginti dar ikiteisminėje stadijoje ir poreikio pereiti prie bylos nagrinėjimo teisme nebelyka.

Įstatymas įtvirtina galimybę jau ikiteisminėje skundų dėl antstolio veiksmų nagrinėjimo stadijoje kreiptis į teismą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo. Tokiu atveju taikytinos CPK bendrosios nuostatos, reglamentuojančios laikinąsias apsaugos priemones. Kasacinis teismas išaiškino, kad ikiteisminėje skundo dėl antstolio veiksmų nagrinėjimo stadijoje teismo nutartimi pritaikytų laikinųjų apsaugos priemonių galiojimas laiko atžvilgiu priklauso nuo skundo išnagrinėjimo rezultato. Jei skundo dėl antstolio veiksmų išnagrinėjimas pasibaigia ikiteisminėje stadijoje antstoliui visiškai patenkinant gautą skundą ir priimtu patvarkymu panaikinant skundžiamą procesinį veiksma arba atliekant procesinį veiksma, laikinosios apsaugos priemonės netenka galios ir

tam nereikia teismo nutarties dėl laikinųjų apsaugos priemonių panaikinimo. Ikiteisminės stadijos metu tenkinus skundą dėl antstolio veiksmų priimtas antstolio patvarkymas iš karto sukelia teises pasekmes ir lemia siekiamo materialiojo teisinio rezultato jau šioje skundo nagrinėjimo stadijoje atsiradimą. Todėl nebelieka poreikio procesinėmis apsaugos priemonėmis užtikrinti skundą dėl antstolio veiksmų padavusio asmens teisių ar teisėtų interesų, dėl kurių pažeidimo buvo paduotas skundas, apsaugą. Tuo tarpu jei skundą dėl antstolio veiksmų ikiteisminėje stadijoje išnagrinėjęs antstolis patvarkymu atsisako visiškai ar iš dalies patenkinti skundą ir šį patvarkymą kartu su skundu perduoda teismui, laikinosios apsaugos priemonės išlieka galioti ir teisminės skundo dėl antstolio veiksmų nagrinėjimo stadijos metu, o jų galiojimo pasibaigimą lemia bendrosios CPK 150 straipsnio 2 ir 3 dalyse įtvirtintos taisyklės.

Nagrinėjamu atveju skolininkas skundu dėl antstolio veiksmų prašė panaikinti antstolio skelbimą apie pirmąsias varžytynes ir taikyti laikinasias apsaugos priemones, kurias teismas pritaikė ir sustabdė vykdomojoje byloje antstolio paskelbtų varžytynių vykdymą iki bus išnagrinėtas pareiškėjo skundas ir priimtas galutinis sprendimas. Kasacinis teismas konstatavo, kad teismai, nustatę, jog antstolis ikiteisminėje stadijoje išnagrinėjo skolininko skundą ir patvarkymu atšaukė paskelbtas varžytynes, pagrįstai sprendė, jog pasibaigė teismo nutartimi pritaikytų laikinųjų apsaugos priemonių galiojimas. Todėl antstolis, galėdamas tęsti išieškojimo iš skolininko turtinių teisių veiksmus, teisėtai paskelbė naujas varžytynes.

Remdamasis nurodytais argumentais, kasacinis teismas apeliacinės instancijos teismo nutartį paliko nepakeistą.

*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-92-469/2020*

## **Draudimo teisė**

*Dėl draudiko teisės reikalauti išmokėtos draudimo išmokos atlyginimo iš žalą padariusio asmens subrogacijos tvarka, kai eismo įvykis įvyko ne Lietuvos Respublikoje*

Ieškovė (draudimo bendrovė) subrogacijos tvarka prašė priteisti iš atsakovės trečiajam asmeniui išmokėtos draudimo išmokos dydžio žalos atlyginimą. Ieškovė nurodė, kad trečiajam asmeniui, apsidraudusiam kompleksiniu kelionių draudimu, išmokėjo draudimo išmoką už medicines ir repatriacijos išlaidas, patirtas dėl sveikatos sužalojimo, įvykusio eismo įvykio Jungtinėse Amerikos Valstijose (Teksaso valstijoje) metu, kai automobilį vairavo atsakovė. Pirmosios instancijos teismas ieškinį atmetė, o apeliacinės instancijos teismas – patenkino.

1971 m. gegužės 4 d. Hagos konvencijos dėl eismo įvykiams taikytinos teisės 2 straipsnio 5 punkte nustatyta, kad ši konvencija netaikoma atgretiniams reikalavimams ir subrogacijai, kiek tai susiję su draudimo bendrovėmis. Kasacinis teismas nurodė, jog tai reiškia, kad ši konvencija netaikoma, sprendžiant dėl ieškovės kaip draudikės turimos subrogacijos teisės į atsakovę. Subrogacijos pagrindu draudikui perėjusios reikalavimo teisės įgyvendinimą reglamentuoja draudiko prievolei atlyginti žalą nukentėjusiajam taikytina teisė, nagrinėjamu atveju – Lietuvos Respublikos.

CK 6.1015 straipsnio 1 dalyje taip pat nustatyta, kad subrogacija netaikoma draudimo nuo nelaimingų atsitikimų, draudimo ligos atveju, civilinės atsakomybės draudimo atveju, taip pat kitais įstatymų nustatytais atvejais. Byloje nustatyta, kad ieškovė su nukentėjusiaja buvo sudariusios kompleksinio kelionių draudimo sutartį, kuria nukentėjusioji buvo apdrausta būtinosios repatriacijos ir būtinosios medicinos pagalbos draudimu, tačiau ja nebuvo susitarta dėl draudimo nuo nelaimingų atsitikimų užsienyje rizikos. Draudžiamuoju įvykiu pagal nurodytą sutartį laikomas draudimo sutarties galiojimo metu ir draudimo sutartyje nurodytoje teritorijoje atsiradęs sveikatai ar gyvybei grėsmę keliantis atsitiktinis apdraustojo kūno sužalojimas ar netikėtas ūmus sveikatos sutrikimas, dėl kurio apdraustajam reikalinga neatidėliotina medicinos pagalba arba dėl kurio apdraustąjį ištinka mirtis. Kasacinis teismas pažymėjo, jog nors šis draudžiamuoju įvykiu apibrėžimas iš dalies sutampa su nelaimingo atsitikimo apibrėžimu, ir eismo įvykis atitinka abi šias sąvokas, tačiau, kvalifikuojant draudimo sutartį CK 6.1015 straipsnio 1 dalyje nustatyto subrogacijos ribojimo (ne)taikymo tikslu,

esminę reikšmę turi draudimo išmokos pobūdis, pagal kurį draudimo sutartys skirstomos į nuostolių draudimo ir sumų draudimo sutartis.

Atsižvelgdamas į subrogacijos esmę, nuostolių ir sumų draudimo sutarčių skirtumus, kasacinis teismas išaiškino, kad CK 6.1015 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta taisyklė dėl subrogacijos negalimumo draudimo nuo nelaimingų atsitikimų ir draudimo ligos atveju taikytina tik sumų draudimo sutartims – kai draudimo išmoka nepriklauso nuo patirtų nuostolių dydžio, o yra apibrėžiama iš anksto nustatyta pinigų suma. Kadangi nagrinėjamu atveju buvo sudaryta nuostolių draudimo sutartis, kuria buvo apdrausti nukentėjusiosios turtiniai interesai, kelionėje patyrus apibrėžtų rizikų išlaidas, CK 6.1015 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta taisyklė dėl subrogacijos negalimumo netaikytina.

Kasacinis teismas, plėtodamas kasacinio teismo praktiką, taip pat išaiškino, kad, sprendžiant dėl draudiko reikalavimo teisės į žalą padariusį asmenį subrogacijos atveju, taikomos tos deliktinę civilinę atsakomybę reglamentuojančios materialiosios teisės normos, kurios būtų taikomos, jeigu dėl žalos atlyginimo tiesiogiai į atsakovą būtų kreipęsis nukentėjęs asmuo. Tai reiškia, kad draudikas, subrogacijos būdu įgijęs reikalavimo teisę, yra saistomas tų teisinius santykius reglamentuojančių teisės normų, kurios būtų taikomos draudėjo reikalavimui atlyginti žalą, atsiradusią iš sutarties ar delikto. Taigi, į prievolę įstojus draudikui, nesikeičia nei prievolės pobūdis, nei taikytina jai teisė. Nagrinėjamoje byloje sprendžiant, ar ieškovė turi teisę reikalauti iš atsakovės atlyginti trečiajam asmeniui išmokėtą draudimo išmoką, pačios reikalavimo teisės egzistavimui, civilinės atsakomybės pagrindo buvimui, ieškinio senaties skaičiavimui turi būti taikoma eismo įvykio vietos, t. y. JAV Teksaso valstijos, teisė. Todėl teismai turėjo nustatyti JAV Teksaso valstijos materialiosios teisės turinį ir aiškintis, ar pagal JAV teisę trečiasis asmuo būtų turėjęs teisę į žalos atlyginimą iš atsakovės.

Kasacinis teismas konstatavo, kad bylą nagrinėję teismai netinkamai nustatė taikytiną teisę sprenddami dėl ieškovės teisės subrogacijos pagrindu reikalauti iš atsakovės išmokėtos draudimo išmokos atlyginimo pagrindo buvimo, dėl to apeliacinės instancijos teismo sprendimą panaikino ir bylą perdavė šiam teismui nagrinėti iš naujo.

*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-132-611/2020*

## **Darbo teisė**

### *Dėl darbuotojui, neteisėtai atleistam iš darbo, priteistinių kompensacijų dydžio*

Ieškovė (darbdavė) prašė palikti galioti įsakymą dėl atsakovo atleidimo iš darbo darbdavio iniciatyva dėl darbuotojo kaltės ir įpareigoti atsakovą grąžinti ieškovei vykdant Darbo ginčų komisijos sprendimą, kuriuo atleidimas iš darbo pripažintas neteisėtu, atsakovui išmokėtas sumas – vidutinį darbo užmokestį už priverstinės pravaikštos laiką ir kompensaciją. Pirmosios instancijos teismas ieškinį atmetė ir pripažino atsakovo atleidimą iš darbo neteisėtu, priteisė iš ieškovės atsakovui vidutinį darbo užmokestį už priverstinės pravaikštos laiką nuo darbo sutarties nutraukimo dienos iki darbo ginčų komisijos sprendimo priėmimo dienos ir sumas už kiekvieną darbo dieną nuo kitos dienos po darbo ginčų komisijos sprendimo priėmimo iki sprendimo įvykdymo dienos, bet ne ilgiau kaip už vienerius metus, taip pat kompensaciją. Apeliacinės instancijos teismas šias sumas sumažino bei atgrėžė darbo ginčų komisijos bei pirmosios instancijos teismo sprendimų dalių įvykdymą, priteisdamas sumas iš atsakovo ieškovei.

Kasacinis teismas atkreipė dėmesį, kad tiek 2002 m. Lietuvos Respublikos darbo kodekso (toliau – DK), tiek 2016 m. DK nuostatos dėl neteisėto atleidimo iš darbo atveju priteisiamos kompensacijos yra panašios, tačiau ankstesnis ir dabartinis teisinis reguliavimas nėra tapatus. Svarbiausias skirtumas tarp 2002 m. DK ir dabartinio DK reguliavimo yra pastarajame kodekse nustatytas priverstinės pravaikštos laiko, už kurį priteisiamas vidutinis darbo užmokestis, ribojimas vieneriais metais. Dėl to kasacinis teismas išaiškino, kad DK 218 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta naujovė, kad vidutinis darbo užmokestis priteisiamas už priverstinės pravaikštos laiką nuo atleidimo iš darbo dienos iki teismo sprendimo įvykdymo dienos, bet ne ilgiau kaip už vienus metus, iš dalies atlieka atleisto darbuotojo ir darbdavio finansinių interesų subalansavimo funkciją, nes, viena vertus,



užtikrinamas darbuotojo patirtų netekimų kompensavimas, kita vertus, švelninami darbdaviui galintys tekti padariniai. Toks priverstinės pravaikštos laikotarpio, už kurį priteisiamas vidutinis darbo užmokestis, ribojimas, ypač atsižvelgiant į tai, kad priverstinės pravaikštos trukmę, be kitų priežasčių, lemia ir darbo ginčo išnagrinėjimo trukmė, dažnai nepriklausanti nuo darbdavio, mažina atvejus, kai priteistina kompensacija tampa neadekvačia našta darbdaviui. Vis dėlto, ir apribojus laikotarpį, už kurį gali būti priteisiamas vidutinis darbo užmokestis už priverstinę pravaikštą, galimos situacijos, kai priteistinas kompensacijos dydis neatitinka tokios kompensacijos tikslo ir paskirties.

Taigi DK 218 straipsnio 4 dalies nuostata, įtvirtinanti maksimalų priteistino vidutinio darbo užmokesčio terminą, negali būti aiškinama kaip panaikinanti teisę, sprendžiant dėl priteistino kompensacijos dydžio, įvertinti jo atitiktį šios kompensacijos tikslui ir paskirčiai, atsižvelgiant į nustatytas reikšmingas aplinkybes. Dėl to kasacinio teismo išaiškinimai, pateikti taikant 2002 m. DK 300 straipsnį, *mutatis mutandis* gali būti taikomi ir sprendžiant dėl kompensacijos priteisimo pagal 2016 m. DK 218 straipsnio 4 dalį.

Kasacinis teismas konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas pagrįstai pasisakė kompensacijų mažinimo klausimu, tačiau rėmėsi kitais argumentais ir aplinkybėmis, nei buvo grindžiamas ieškovės prašymas. Atsakovas nebuvo informuotas apie ketinimą kompensacijas mažinti teismo nutartyje nurodytais pagrindais ir neturėjo galimybės dėl jų pasisakyti. Be to, kasacinis teismas nurodė, kad kai kurie apeliacinės instancijos teismo motyvai dėl priteistinos kompensacijos mažinimo yra deklaratyvūs, pvz., vien nuoroda į ieškovės statusą – valstybės įmonė, išlaikoma biudžeto lėšomis, neatsižvelgus į aplinkybę, ar įmonė yra pelno siekianti, neįvertinus, koks kompensacijos santykis su visomis įmonės darbo užmokesčiui skirtomis lėšomis, kaip priteista pinigų suma paveiks įmonės finansinę padėtį, kokią turės įtaką kitų darbuotojų garantijoms, nėra pakankamas kompensacijos mažinimo pagrindimas. Aplinkybė, kad atsakovas pradėjo gauti senatvės pensiją, nėra susijusi su jo atleidimu iš darbo, pensija jam būtų mokama ir tuo atveju, jei darbo sutartis su atsakovu nebūtų nutraukta, todėl negali būti laikoma, kad ji atlieka kompensacinę funkciją.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad DK 218 straipsnio 4 dalyje nustatyta ir kompensacija, kurios dydis yra lygus vienam darbuotojo vidutiniam darbo užmokesčiui už kiekvienus dvejus darbo santykių trukmės metus, bet ne daugiau kaip šeši darbuotojo vidutiniai darbo užmokesčiai. Nors ji pavadinta kitaip nei 2002 m. DK buvusi išeitinė išmoka, tačiau savo esme ši kompensacija atitinka 2002 m. DK nustatytą išeitinę išmoką (2002 m. DK 140 straipsnis, 300 straipsnio 4 dalis), panašus ir jos skaičiavimo principas bei maksimalus dydis. Kasacinio teismo praktikoje, suformuotoje taikant 2002 m. DK 300 straipsnio 4 dalį, teismų diskrecijai nebuvo priskirta spręsti dėl išeitinės išmokos mažinimo. Priešingai, kasacinio teismo nutartyse buvo nurodoma, kad kompensacija už priverstinės pravaikštos laiką negali būti mažinama išmokėtos išeitinės išmokos dydžiu. Dėl to, sumažindamas ir DK 218 straipsnio 4 dalyje nustatytą kompensaciją, priklausančią nuo išdirbtų darbo metų skaičiaus, apeliacinės instancijos teismas šios praktikos nesilaikė.

Pasisakydamas dėl to, kad pirmosios instancijos teismas sprendimo rezoliucinėje dalyje pažodžiui pakartojo darbo ginčų komisijos sprendimo rezoliucinę dalį dėl priteisiamų kompensacijų sumų ir laiko, už kurį jos priteisiamos, kasacinis teismas pažymėjo, jog savo praktikoje jau yra nurodęs, jog tais atvejais, kai po darbo ginčų komisijos sprendimo, kuriuo ginčas išspręstas iš esmės, priėmimo bent viena iš ginčo šalių per įstatyme nustatytą terminą pareiškia teisme ieškinį dėl darbo ginčo dėl teisės, dėl kurio yra priimtas darbo ginčų komisijos sprendimas, išnagrinėjimo, tai darbo ginčų komisijos sprendimas lieka neįsiteisėjęs, netampa privalomas ir neįgyja vykdomojo dokumento statuso (nekalbant apie atvejus, kai sprendimas ar jo dalis turi būti įvykdyti skubiai) bei pagal įstatymą netenka galios, kai įsiteisėja teismo sprendimas. Tokiu atveju individualų darbo ginčą dėl teisės iš esmės išsprendžia teismas savo priimamu procesiniu dokumentu – sprendimu, o darbo ginčo išnagrinėjimas darbo ginčų komisijoje reiškia, kad buvo įgyvendinta įstatyme įtvirtinta asmens teisės kreiptis į teismą teisminės gynybos įgijimo sąlyga. Teismas, nagrinėdamas ieškinį dėl darbo ginčo dėl teisės išnagrinėjimo, nevykdo darbo ginčų komisijos sprendimo pagrįstumo ir teisėtumo patikrinimo ar peržiūrėjimo procedūrų, o iš naujo CPK nustatyta tvarka ginčą nagrinėja ir iš esmės. Taigi darbdavys, nesutinkantis su darbo ginčų komisijos sprendimu, pareikšdamas ieškinį dėl darbo ginčo dėl teisės išnagrinėjimo teisme, turi turėti omenyje ir prisiimti teisinių pasekmių riziką, kad,

teismui priėmus sprendimą darbuotojo atleidimą iš darbo pripažinti neteisėtu ir taikyti 2006 m. DK 218 straipsnio 4, 6 dalis, darbo sutartis bus laikoma nutraukta šio teismo sprendimo įsiteisėjimo dieną, t. y. darbo sutarties nutraukimo momentas, lyginant su tuo, kuris konstatuotas neįsiteisėjusiam darbo ginčų komisijos sprendime, bus nukeltas.

Dėl to kasacinis teismas sprendė, kad pirmosios instancijos teismas, sprendimo rezoliucinėje dalyje priteisdamas iš ieškovės atsakovui kompensacijas, netinkamai apibrėžė laiką, už kurį priteisiama kompensacija už priverstinės pravaikštos laiką, ir neteisingai nurodė kompensacijos dydį. Apeliacinės instancijos teismas šių netikslumų ne tik neištaisė, bet ir be pagrindo sumažino pirmosios instancijos teismo priteistas sumas dviem trečdaliais. Be to, kasacinis teismas nurodė, kad atsižvelgiant į tai, jog ieškovė sumokėjo atsakovui darbo ginčų komisijos sprendimu priteistas kompensacijas, nors šis sprendimas buvo neįsiteisėjęs ir neprivalomas vykdyti, išmokėta kompensacijų suma įskaitytina į kompensacijų, kurios bus priteistos teismo sprendimu, sumą ir teismo sprendimo rezoliucinėje dalyje turi būti aiškiai nurodyta išmokų, kurias ieškovė turėtų sumokėti atsakovui, pinigine išraiška. Taip pat kasacinis teismas atkreipė dėmesį, kad 2006 m. DK 218 straipsnio 4 dalyje nustatyta kompensacija reiškia, kad darbuotojui vienas vidutinis darbo užmokestis priklauso tik už kiekvienus visiškai atidirbtus dvejus metus, o ne proporcingai dirbtam laikui.

Konstatavęs materialiosios teisės normų pažeidimus, kasacinis teismas apeliacinės instancijos teismo nutarties dalis dėl kompensacijų atsakovui priteisimo bei sprendimų atgręžimo panaikino ir šią bylos dalį perdavė apeliacinės instancijos teismui nagrinėti iš naujo.

*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-87-248/2020*

## **Viešieji pirkimai**

### *Dėl tiekėjų teisinio suinteresuotumo*

Ieškovės (tiekėjos, kurių pasiūlymai buvo atmesti) prašė panaikinti atsakovės (perkančiosios organizacijos) sprendimą sudaryti pirkimo sutartį su trečiuoju asmeniu. Ieškovių nuomone, trečiojo asmens pasiūlymas neatitinka pirkimo sąlygų. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai ieškinį atmetė. Kasacinis teismas nagrinėjo tik vienos iš ieškovių pateikto kasacinio skundo argumentus, nes kita tik prisidėjo prie kasacinio skundo, bet atskirai apeliacinės instancijos teismo sprendimo neskundė.

Trečiasis asmuo teigė, kad ieškovė, pateikusi kasacinį skundą, nebeturi teisinio suinteresuotumo ginčyti perkančiosios organizacijos sprendimą, nes ankstesniais įsiteisėjusiais teismų sprendimais pripažinta, jog jos pačios ieškovės pasiūlymas neatitinka pirkimo sąlygų ir perkančioji organizacija neturi pareigos iš naujo vertinti jos pasiūlymo ginčo šalims grįžus į prieš pažeidimą buvusią padėtį. Bylą nagrinėję teismai nustatė, kad pirkime perkančioji organizacija pasiūlymų eilę sudarė du kartus: pirmą kartą pirkimo laimėtoja pripažinta ieškovė, tačiau trečiajam asmeniui apskundus tokį atsakovės sprendimą, šis teismų buvo panaikintas, o naujai sudarytoje eilėje pirmosios vietos laimėtoju pripažintas trečiasis asmuo. Ieškovės, kurių pasiūlymai atnaujinus pirkimo procedūras taip pat buvo atmesti, apskundė atsakovės sprendimą dėl naujojo pirkimo laimėtojo.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – Teisingumo Teismas) pripažįstamas tiekėjų, dalyvaujančių vienoje viešojo pirkimo procedūroje, teisinis suinteresuotumas ginčyti vienas kito pasiūlymų atitikties vertinimą, nes jie abu suinteresuoti viešojo pirkimo sutarties sudarymu, be to, pašalinus abu konkurso dalyvius ir pradėjus naują procedūrą, kiekvienas iš konkurso dalyvių galėtų joje dalyvauti ir taip netiesiogiai gauti sutartį. Vis dėlto pirmiau nurodytos pozicijos Teisingumo Teismas laikosi, kai perkančiosios organizacijos veiksmų vertinant tiekėjų pasiūlymus teisėtumas kvestionuojamas vienoje peržiūros procedūroje ir dėl kurio nors iš jų nėra įsiteisėjusio teismo sprendimo. Priešingu atveju (kaip susiklostė ir nagrinėjamoje byloje) dalyviui, kurio pasiūlymą perkančioji organizacija pašalino iš viešojo pirkimo sutarties sudarymo procedūros, gali būti atsakyta suteikti teisę ginčyti sprendimą sudaryti viešojo pirkimo sutartį, kai sprendimas dėl šio dalyvio pašalinimo toje byloje buvo patvirtintas sprendimu, kuris įgijo *res judicata*

(galutinis teismo sprendimas) galią dar prieš teismui, kuriame užginčytas sprendimas sudaryti sutartį, priimant ginčijamą perkančiosios organizacijos sprendimą, taigi minėtas dalyvis laikytinas galutinai pašalintu iš tos viešojo pirkimo sutarties sudarymo procedūros.

Kita vertus, nacionalinis viešųjų pirkimų teisinis reguliavimas ir teismų praktika šioje srityje gali nustatyti papildomą (platesnį) tiekėjų ieškovų galimai pažeistų teisių gynybos mechanizmą, juolab kad iš pacituotos Teisingumo Teismo praktikos matyti, kad *res judicata* teismo sprendimu pašalinto ūkio subjekto teisinio suinteresuotumo ginčyti perkančiosios organizacijos sprendimus dėl konkurento pasiūlymo ribojimas galimas, bet nėra privalomas. Be to, atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvoje, priešingai nei kitose valstybėse narėse, iš esmės neegzistuoja priešpriešinių reikalavimų (ieškinių) pateikimo praktika, kai laimėtoju pripažintas tiekėjas ginčija antros ir žemesnių vietų dalyvių, inicijavusių peržiūros procedūrą, pasiūlymų atitiktį.

Kasacinis teismas nesutiko su trečiojo asmens pozicija, kad ieškovė, pateikusi kasacinį skundą, teismų procesiniais sprendimais pripažinta kaip apskritai negalinti patenkinti perkančiosios organizacijos poreikių įsigyti pirkimo objektą, kurių turinys bus iš esmės tapatus ir naujame viešajame pirkime. Tai, kad šios ieškovės pasiūlymas neatitiko pirkimo sąlygų, savaime nereiškia, kad šis ūkio subjektas kitame pirkime negalėtų kokybiškai pagerinti savo pasiūlymo, pateikti kitos įrangos ar bendradarbiauti su kitais ūkio subjektais. Vienintelė aplinkybė, kad atsakovė ir trečiasis asmuo sudarė viešojo pirkimo sutartį, nedaro įtakos ieškovės teisinio suinteresuotumo vertinimui, nes kasacinis teismas jau yra pasisakęs, kad teisinis suinteresuotumas negali būti paneigiamas argumentais dėl tokio kreipimosi tikslingumo. Dėl pirmiau nurodytų argumentų, kasacinis teismas konstatavo, kad ieškovė iš esmės turi teisinį suinteresuotumą ginčyti atsakovės sprendimą trečiąjį asmenį pripažinti konkurso laimėtoju, nepriklausomai nuo to, jog įsiteisėjusiu teismo sprendimu pripažinta pačios ieškovės pasiūlymo neatitiktis.

*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-78-248/2020*

*Dėl teismo paskirtos ekspertizės akto pagrįstumo vertinant tiekėjų pasiūlymo atitiktį pirkimo sąlygoms*

Kasacinio teismo ne kartą pasisakyta dėl ekspertinių žinių taikymo poreikio viešųjų pirkimų byloje, ypač susijusiose su medicinos įrangos ar paslaugų pirkimu. Ekspertizė yra skiriama, kai nagrinėjant bylą būtina išsiaiškinti klausimus, reikalaujančius specialių mokslo, medicinos, meno, technikos ar amato žinių, ir negali būti skiriama siekiant išsiaiškinti teisės klausimus. Faktų teisinis įvertinimas yra teismo prerogatyva ir jo nesaisto kitų asmenų pateiktas teisinis vertinimas ir kvalifikavimas. Taigi nustatęs, kad ekspertas pateikė teisinio pobūdžio išvadą, teismas turi pagrindą šiomis išvadomis nesivadovauti, ir dėl to jokių papildomų argumentų, pagrindžiančių, kodėl nesivadovauja eksperto išvadomis, nurodyti neprivalo.

Šioje byloje pasisakydamas dėl byloje atliktos teismo ekspertizės patikimumo, kasacinis teismas nurodė, kad tiekėjo pasiūlymo atitikties vertinimas tam tikra dalimi neišvengiamai yra teisinio pobūdžio, nes tokia ekspertinė analizė yra iš esmės pagrindas spręsti dėl perkančiosios organizacijos veiksmų teisėtumo. Vis dėlto tai nereiškia, kad tokia teismo ekspertizė dėl pasiūlymo atitikties apskritai negalima, ypač kai reikia spręsti ne dėl pačių duomenų egzistavimo fakto, o šių vertinimo. Tačiau kasacinis teismas konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas, nepašalinęs abejonių dėl pirkimo sąlygų turinio (nenustatęs konkrečios jų reikšmės), ypač kai dėl to nesutarė pačios šalys, negalėjo skirti teismo ekspertizės ir vėliau vadovautis jos išvadomis.

Nagrinėjamu atveju iš tiesų šalių ginčas dėl trečiojo asmens pasiūlymo atitikties vertinimo buvo glaudžiai susijęs su pirkimo sąlygų turiniu. Atsižvelgiant į tai, kad šalys nesutarė dėl perkančiosios organizacijos iškeltų reikalavimų prasmės, teismas, paskirdamas teismo ekspertizę dėl pasiūlymo atitikties joms, privalėjo imtis papildomų veiksmų, kad būtų išvengta dviprasmiškų pirkimo nuostatų aiškinimo ar taikymo: priimti sprendimą dėl ieškinio pagrindo (CPK 261 straipsnis) arba ekspertui suformuluoti klausimus pagal alternatyvias pirkimo sąlygų aiškinimo versijas (ar pasiūlymas atitinka pirkimo sąlygų X punktą, jei šis būtų aiškinamas taip, kad: a) <...>; b) <...>?).

Remdamasis nurodytomis aplinkybėmis bei konstatavęs, kad teismai nevertino, ar trečiasis asmuo, atsakydamas į atsakovės paklausimą, nepakeitė savo pasiūlymo, kasacinis teismas teismų procesinius sprendimus panaikino ir bylą perdavė apeliacinės instancijos teismui nagrinėti iš naujo.

*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-78-248/2020*

**LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS**

Gynėjų g. 6, 01109 Vilnius

Tel. + 370 5 2 616 466

Faks. + 370 5 261 6813

El. paštas: [lat@teismas.lt](mailto:lat@teismas.lt)

[www.lat.lt](http://www.lat.lt)